

Internationalisering av den högre utbildningen - en utvärdering av akademiskt lärarutbyte mellan länder

Marie-Louise Annerblom
Pedagogiska institutionen
Örebro universitet

Rådet för högskoleutbildning, 2002

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	1
Sammanfattning	3
Förord	5
Bakgrund	7
Den nya mobiliteten/globalisering och mobilitet	7
Akademisk kapitalism	7
Universitetsklimatet – genusperspektiv	8
Satsning på internationalisering	9
Svensk internationalisering	10
Mot en definition av internationalisering	11
Akademiskt lärarutbyte mellan länder	11
Syfte	13
Metod	13
Intervjustudie	13
Intryck av reseberättelser	13
Urval	13
Genomförande	14
Analytiska utgångspunkter	14
Analytiskt tillvägagångssätt	15
Resultat	17
Intervjustudien	17
Intervjuperson nummer 1 (Boden, Australien, Vård)	18
Intervjuperson nummer 2 (Göteborg, USA, Vård)	21
Intervjuperson nummer 3 (Göteborg, USA, Vård)	24
Intervjuperson nummer 4 (Örebro, Australien, Lärarutbildningen)	27
Intervjuperson nummer 5 (Uppsala, Kanada, Lärarutbildning)	29
Intervjuperson nummer 6 (Stockholm, Portugal, Konstnärlig utbildning)	32
Intervjuperson nummer 7 (Luleå, Australien, Teknik)	34
Sammanfattande tolkning	37
Professionellt / Privat	38
Intryck från reseberättelserna	39
Planeringsresan	39
Språkutbildningen	40
Undervisning	40
Examination	42
Studentkontakten	42
Internationalisering	43
Arbete som inte syns	44
Reflekterat lärande kring internationalisering	45
Reflektion i första person	45
Dialog i andra person	46
Forskning som reflektion i tredje person	46
Diskussion – reflexiv tolkning	47

Arbetsituationen på universitet	47
Utvärderande reflektion med utgångspunkt i lärarutbytesprogrammet	47
Internationalisering år 2002	51
Kunskaper om sammanhang	51
Universitet och Högre utbildning	52
Läraren i centrum	53
Referenser	54

Sammanfattning

Denna rapport behandlar internationalisering inom den högre utbildningen. Inledningsvis ges en kort beskrivning av utvecklingen inom den högre utbildningen med utgångspunkt i globaliseringsprocessen och dess konsekvenser för män och kvinnor inom universitetet. Därefter redogörs för några internationella satsningar inom svenskt högskoleväsende under de senaste åren. 1993 avsatte regeringen 15 miljoner till Rådet för högskoleutbildning för att öka internationaliseringen inom den högre utbildningen. Rådet utformade ett akademiskt lärarutbytesprogram riktat mot grundutbildningen på universitetet. Programmet bestod av en planeringsvecka var för de båda deltagande lärarna, två språkutbildningsveckor för den svenska läraren samt minst sex veckors undervisning vid universitetet i utbyteslandet för båda lärarna. Totalt 345 universitetslärare inom olika universitetsämnen deltog i utbytesprogrammet. Utbyte skedde med 39 olika länder varav den största andelen lärareutbyten genomfördes med Australien.

Syftet med föreliggande studie har varit att utvärdera långtidseffekterna av detta lärarutbytesprogram. En inventering av reserapporter som författats av de deltagande lärarna samt en intervjustudie har genomförts för att utvärdera effekter av programmet. Materialet som tolkats utifrån en kvalitativ forskningsansats visar att lärarutbytet som internationaliseringsåtgärd blivit mycket uppskattat. Planeringsresan, språkutbildningen samt enkelheten i ansökningsförfarandet är delar av lärarutbytesprogrammet som kan rekommenderas vid utformandet av nya program. För den enskilde läraren har lärarutbytet inneburit en kompetensutveckling både professionellt och privat. De långsiktiga effekterna kan finnas kvar flera år efteråt till exempel i form av kursutveckling, forskning samt nya lärar- och studentutbyten. Kvinnodominerade utbildningar som vård- och lärarutbildning redovisar dock problem när det gäller möjligheter till uppföljning i form av forskning och utvecklingsarbeten. Universitetslärarnas överbelastade arbetssituation framhålls allmänt som ett hinder vid uppföljning av lärarutbytet. Rapporten avslutas med reflektioner kring erfarenheterna av att möta undervisningskulturer i andra länder. Sveriges demokratiska förhållningssätt i utbildningssammanhang samt syn på vad internationalisering är och bör vara framstår i detta sammanhang som unikt.

Statistik om lärarutbytet finns på Rådets hemsida

http://www.hgur.se/activities/concluded_activities/teacher_exchange/statistics/index_statistics.htm

Förord

Föreliggande rapport har utförts som ett utvärderingsuppdrag för Rådet för högskoleutbildning. Projektet har utförts vid Pedagogiska Institutionen Örebro universitet.

En person har arbetat med uppdraget under tre månader: fil.dr. Marie-Louise Annerblom.

Jag vill rikta ett hjärtligt tack till mina uppdragsgivare Anna Lundh och Majgull Carteg vid Rådet för högskoleutbildning, till de intervjupersoner som deltagit i studien samt till min utbyteslärare Barbara Bosich, Curtin University – Western Australia. Dessa personer har på olika sätt haft stor betydelse för genomförandet av projektet och utan deras stöd hade denna rapport ej kunnat genomföras.

Marie-Louise Annerblom

Maj 2002

Bakgrund

Den nya mobiliteten/globalisering och mobilitet

Den högre utbildningen har under de senaste åren genomgått en genomgripande förändring. Från att på gott och ont ha varit traditionstyngda institutioner är universiteten idag tummelplatser för en mängd olika krafter.

Det är framförallt globaliseringen som får klä skott för den nya utvecklingen. Globaliseringen som är den nya process som skall "öppna portarna" till alla nuvarande och framtida mysterier. För somliga är "globalisering" det som vi är tvungna att göra om vi vill bli lyckliga. För andra innebär globaliseringen skulden till vår olycka. För många innebär globalisering världens okontrollerbara öde..." (Bauman, 1998, s.5).

Det är framförallt användningen av tid och rum som idag är skarpt differentierad och differentierande. Globaliseringen åtskiljer lika mycket som den förenar; man kan uttrycka det så att den åtskiljer medan den förenar. "Det som framstår som globalisering för vissa innebär lokalisering för andra; det som signalerar en ny frihet för några hemsöker många andra som ett ovälkommet och grymt öde. *Mobilitet* upphöjs till att räknas som *det främsta bland* eftertraktade värden - och friheten att röra sig, en ständig knapp och ojämlikt fördelad tillgång, blir snart den främsta stratifierande faktorn i vår senmoderna eller postmoderna tid" (Bauman, 1998 s.6).

Akademisk kapitalism

En del människor som arbetar inom universiteten beskriver idag utvecklingen där som en alienation från mål man tidigare haft. Man ser universiteten som arbetsplatser som är mer fabriksliknande (Brooks, 2001) och behäftade med allvarliga arbetsmiljöproblem. Tempot är högt och privata finansieringar påverkar idag utvecklingen. Det konkurrensstyrda universitet försöker finna sin plats i nutiden med hjälp av den *akademiska kapitalism* som breder ut sig. Termen akademisk kapitalism är ett begrepp som de amerikanska forskarna Slaughter & Leslie (1997) lanserat för att sätta ord på en utveckling som omfattar den förändring av universitetsvärlden som sker idag.

De villkor som styr universiteten är annorlunda jämfört med för tio år sedan. Den förändring som skett handlar om en ny relation mellan stat, regeringar och utbildningsinstitutioner "general trends include a decline in government funding of the sector and concomitant pressures on universities to become entrepreneurial" (Clarke 1996 a: 19-20, Marginson 1997: 63, Ramsay 1998 i Brooks & Mackinnon s. 119).

I USA, Australien, England och Kanada minskade staten sitt finansiella stöd till universiteten med det resultatet att institutionerna började konkurrera om externa medel (Slaughter & Leslie, 1997). Det är denna tendens för att nå extern finansiering som har beskrivits som en typ av akademisk kapitalism vilket definitionsmässigt innebär "marknadsmässiga ansträngningar för att nå extern finansiering". Man ser den akademiska kapitalismen som ett medel att stärka nationell ekonomisk tillväxt och öka andelen höglönade arbeten. I USA, Australien och England ökade produktiviteten och BNP något som ett resultat av ansträngningar i denna riktning. Affärerna gav något större vinster men genererade inte direkt höglönade arbeten (Riftkin, 1995). Något som samtidigt också ökade i dessa

länder var ojämlikheten när det gäller inkomster. Undantaget var Kanada där denna förändring inte inträffade, men där hade inte samma typ av ekonomiska politik fullständigt genomförts.

I Högskoleverkets [Hsv] arbetsrapport "Internationella trender på högskoleområdet" (2002) beskrivs idag en utveckling som går mot en global utbildningsmarknad och som omsätter många miljarder. "År 1985 läste 20 000 studenter från öst- och sydostasien vid amerikanska universitet. Tio år senare var siffran nästan 260 000 - att även jämföras med 50 000 vid universiteten inom EU av vilka 90 % återfanns i Tyskland, Storbritannien och Frankrike. För ett land som Australien har högre utbildning blivit ett av de viktigaste inslagen i den internationella handelsbalansen" (s.1). Med en global utbildningsmarknad har också de enskilda statliga universiteten fått allt större konkurrens från utländska och privata universitet och många universitet utvecklar idag distansundervisning vilket ofta är en mycket lönsam verksamhet. I dag tror man att handeln med den högre utbildningen över gränserna kommer att öka i hela världen.

Högskolornas internationella verksamhet har expanderat kraftigt sedan mitten av 1970-talet men studentutbyte och forskningskontakter gäller framförallt i Europa och Nordamerika. Av studerande som på egen hand väljer att studera utomlands är det bara 3 % som valt att studera i Afrika, Asien eller Latinamerika. Detta pekar på ett viktigt förhållande med avseende på internationalisering när det gäller länder utanför Europa och Nordamerika. I Hsv:s rapportserie "Utbildning och forskning för strategisk internationalisering" (1998) pekar Källemark på ansvaret för internationalisering för denna del av världen. För en vidare förståelse för utvecklingen av internationalisering och globalisering av den högre utbildningen i världen är utbildningssituationen i dessa länder något som svårligen kan lämnas åt sidan.

I denna rapport framhålls också förändringen i finansieringsmönstret när det gäller universitet och högskolor. En typ av blandfinansiering blir idag allt vanligare vilket innebär att de studerande själva, samt olika privata, kommersiella och internationella aktörer blivit viktiga medfinansierare inom den högre utbildningen.

En annan viktig trend är harmoniseringen av utbildningssystem inom olika länder. 1998 lade Frankrike, Italien, Storbritannien och Tyskland fram en deklaration där idealet för den högre utbildningen beskrivs i termer av jämförbarhet.

Både enskilda studenter och regeringar i många länder strävar idag mot att bli mer konkurrenskraftiga på den globala marknaden. Detta innebär också att vissa akademiska discipliner prioriteras på bekostnad av andra till exempel informationsteknologi, ekonomi och bioteknologi medan ämnen som filosofi, religion, språk osv. har svårare att överleva. Vinnarna i universitetskulturen är de institutioner och ämnen som direkt leder studenterna till uppdrag och anställningar.

Man kan fråga vad universitetens uppgift egentligen är och vad man genom denna utveckling i framtiden kommer att arbeta med för typ av verksamhet och frågeställningar. Enligt Brooks & Mackinnon (2001) är inte universitetens uppgift "a management issue, it's a moral issue".

Universitetsklimatet – genusperspektiv

Det har gjorts studier av hur den globala utvecklingen på universiteten påverkar människorna som arbetar där (Brooks & Mackinnon, 1997). Man har funnit att förändringen påverkar kvinnorna mer än männen. Manliga akademiker stödjer och hjälper varandra genom ett indirekt mentorskap som kvinnor inte har tillgång till. Detta har resulterat i en tillbakagång för kvinnor inom universitetsvärlden. "A study of 17 countries found that women are underrepresented in position of prestige and power in all the education systems surveyed. And in some countries notably the UK,

women now hold fewer senior university posts than they did a decade ago. "(Lie, & Malik, 1994; i Brooks & Mackinnon, 1997, s. 93)".

Förändringar i strukturen påverkar både kvinnor och män, men för kvinnorna blir förändringarna mer märkbara. "Universities, although widely perceived as neutral, are in fact gendered organisations" (Wilson & Byrne 1987; Poiner 1991; Wieneke 1995, i Brooks & Mackinnon, 1997, s.91).

Både organisering och ledning av högre utbildning har historiskt varit dominerad av män. Den omorganisering som idag sker inom den högre utbildningen leder enligt fler studier (Currie, 1995; Hearn, 1998; och Kerman, 1995; i Brooks & Mackinnon) inte till en förändring av detta utan istället till "a reproduction of masculine discourses and practices." (Kerfoot & Knights, s.22 i Brooks & Mackinnon) Även om det finns studier (Yeatman, 1995 i Brooks & Mackinnon) som ur ett genusperspektiv inte är lika pessimistiska i förhållande till dessa förändringar så finns det anledning att fråga sig hur kvinnor som grupp finner sig till rätta i den nya struktur som universiteten uppvisar idag. Det teknokratiska, instrumentella idealet och den ökade konkurrensen är inte av tradition "women's culture".

Satsning på internationalisering

Kälvemark & van der Wende (Hsv:s skriftserie, 1997:8) har genomfört en studie av den nationella policyn när det gäller internationaliseringen inom den högre utbildningen i ett antal länder i Europa. Även dessa forskare betonar den växande betydelsen av ekonomiska motiv för internationalisering genom ökad konkurrens samt EU:s program för högre utbildning. Samtidigt visar de att det finns undantag från denna inriktning. Andra motiv för internationalisering som solidaritet med utvecklingsländerna, humanism och fred förekommer i vissa länder till exempel Sverige och Finland.

Olika länder skiljer sig också åt när det gäller synen på internationalisering. Frankrike och Belgien skiljer sig till exempel från de engelskspråkiga länderna och i USA och Australien ser förhållandena när det gäller internationalisering annorlunda ut pga. dessa länders relation mellan stat och universitet. Varje land tolkar internationaliseringskraven på den högre utbildningen på sitt eget sätt och handlar utifrån detta.

En ökad mobilitet när det gäller studenter, lärare och forskning har ägt rum från mitten av åttiotalet och till idag och därigenom en ökad användning av engelska språket. Något som dock inte ökat i större omfattning när det gäller samarbete mellan länderna är överraskande nog användandet av modern teknologi. Detta innebär därför enligt Van der Wende (Högskoleverket, 1997:8) en fortfarande till stora delar outnyttjad resurs.

Generellt sett har enligt Kälvemark och van der Wende internationaliseringssträvandena utvecklats mot ett vidare internationellt samarbete. Idag internationaliserar man inte bara bland studenter utan även på institutionell fakultetsnivå. Decentralisering och institutionell självständighet har förstärkt utvecklingen av denna inriktning.

Ett system för en internationaliseringspolicy har idag etablerats i de flesta länder enligt följande modell:

på institutionsnivå har internationaliseringsansvariga tillsatts förmedlande organisationer för samarbete och utbyte på högskolor och universitet har etablerats ministerposter med ansvar för internationalisering av den högre utbildningen har upprättats.

Trots denna organisering är de ansatser som görs när det gäller att finansiera internationalisering individorienterade och fragmentariska. Det fattas också kvalitetsutvärdering av internationaliseringen av den högre utbildningen. Detta gäller dock inte Sverige där internationalisering utgör en av de kvalitetsdimensioner som Högskoleverket använder vid utvärdering av landets universitet.

De flesta idag hävdar att institutionell autonomi föredras framför nationell styrning men det uppkommer problem när internationaliseringen inte längre går att styra på nationell nivå. Kälvemark och van der Wende visar att det finns spänningar mellan ekonomiska, utbildningsmässiga och kulturella mål med avseende på internationalisering. Det förnyade intresset för att samarbeta med industrin och näringslivet bör därför bli föremål för diskussion anser de eftersom det inte finns någon bestämd målsättning för hur detta samarbete skall se ut. Överhuvudtaget bör man diskutera hur man skall förhålla sig till de nya privata aktörer som gjort entré på utbildningsarenan när det gäller internationalisering.

Svensk internationalisering

Internationalisering som utbildningsmål har funnits i Sverige de sista tjugo åren. I mitten av sjuttioalet tillsattes en stor utredning angående internationalisering. Bakgrunden var att svenska företag expanderade utomlands och en internationell utbildning var en väg att försäkra sig om att behålla denna position. Framträdande var också en solidaritet med länder och kulturer i den icke industrialiserade världen. Resultatet av utredningen framhöll att en internationalisering av utbildningen skulle förbereda studenterna för ett vidgat seende när det gällde andra kulturer och att de genom detta också skulle kunna förhålla sig mer kritiska till sin egen värdestruktur.

Kälvemark refererar till en amerikansk observatör som i början av 90-talet gav en bild av Sveriges internationaliseringssträvanden. Dels fanns fortfarande vid denna tidpunkt en diskussion om "global solidaritet", men anpassning till marknadskrafterna beskrevs som starkare. Under nittioalet förändrades den högre utbildningen i Sverige och decentralisering, kvalitetskontroll och kvalitetssäkring blev vägledande i denna process. Den internationella dimensionen i denna utveckling kan följas i olika propositioner till regeringen under detta årtionde. Framförallt forskningens anknytning till det internationella samhället betonades i dessa texter. Genom Sveriges medlemskap i EU ökade också behoven av utbildning i främmande språk samt i en vidare bemärkelse en förberedelse för den europeiska arbetsmarknaden. Under nittioalet togs ett tydligare initiativ för att öka studentrörligheten och det blev möjligt för studerande vid universitet och högskolor att använda sina statliga lån för studier utomlands. Denna möjlighet ledde också till en stark ökning av studenter som valde att studera utomlands. Denna ökning av studenter som valde att studera i andra länder har inte följts av en motsvarande ökning av studenter från andra länder till Sverige. Å andra sidan har den svenska regeringen inte aktivt arbetat för detta mål. Det kan nämnas att utländska studenter inte betalar studieavgift i Sverige. Sverige saknar alltså ekonomiska motiv för att dra till sig utländska studenter. Istället har fördelarna med ett internationellt campus framhållits som ett motiv för att fler utländska studenter skall börja studera i Sverige.

Ett tydligt motiv för internationalisering i Sverige under nittioalet, oberoende av politisk tillhörighet, har orienteringen mot en europeisk integration varit. Sveriges deltagande i de europeiska utbildningsprogrammen ERASMUS och COMETT skall ses mot bakgrund av detta. ERASMUS-programmet har framförallt fått en stor betydelse för att bilda den typ av nätverk med lärare och forskare i andra länder som nu efterfrågats.

Utöver detta engagemang har ett samarbete med de baltiska länderna varit ett politiskt prioriterat område för internationaliseringssträvanden i Sverige. En annan strävan i Sverige som skiljer vårt land från många andra länder är strävan mot samarbete med Asien och Latinamerika. En stiftelse för samarbete med dessa länder bildades i mitten av nittioalet – *STINT*, The Swedish Foundation for International Cooperation in Research and Higher Education.

De olika verk som i Sverige i dag arbetar med internationalisering är Högskoleverket (Hsv) –

The National Agency for Higher Education, Rådet för högskoleutbildning (Hgur) - *The Council for the Renewal of Higher Education*, SIDA - *Swedish International Development Agency*, Svenska Institutet - *The Swedish Institute*, EU-programkontoret – *The Swedish EU Programme Office for Education, Training and*

Competence development, Stiftelsen för internationalisering av högre utbildning och forskning – STINT. Hsv är den myndighet som på ett övergripande sätt ansvarar för den högre utbildningen i landet. I de olika målsättningar som Hsv har sammanställt för den högre utbildningen finns en internationell aspekt integrerad. Verket bedömer kontinuerligt vissa centrala kvalitetsaspekter hos universitet och högskolor där internationalisering ingår. Hsv som är en självständig del av Högskoleverket har ett särskilt ansvar för internationalisering. SIDA är ett organ som har en lång tradition när det gäller finansiering av en mängd olika projekt med utvecklingsländer, och Svenska Institutet är en myndighet som erbjuder olika typer av stipendier för kortare eller längre studievistelse och forskning i andra länder. STINT bildades 1994 och erbjuder stipendier riktade mot internationellt utbyte. Det svenska Eu-programkontoret är till för att underlätta stöd för utvecklingen av EU-projekt inom undervisning och kompetensutveckling.

Mot en definition av internationalisering

Vad innebär då internationalisering inom den högre utbildningen när vi talar om denna företeelse idag? Husen (Hsv, 1997) definierar begreppet på följande sätt: "All educative efforts that aim at fostering an international orientation in knowledge and attitudes." Internationalisering har oftast inneburit en koppling till begrepp som samarbete, rörlighet och studentutbyte. Ett begrepp som "globalt lärande" ligger nära internationalisering och definieras som "a teaching-learning strategy according to which students learn about global problems and acquire their knowledge in an integrative way". Detta begrepp innefattar en tvärvetenskaplig och multidisciplinär inriktning.

En vidgad definition av internationaliseringsbegreppet ges av van der Wende "any systematic, sustained effort aimed at making higher education more responsive to the requirements and challenges related to the globalisation of societies, economy and labour market." (Hsv, 1997). Detta sätt att definiera internationalisering som en respons från den högre utbildningen på globaliseringssträvandena i världen just nu förefaller mest användbar även i detta sammanhang. Den svenska synen på globalisering är dock i fokus i denna rapport.

Akademiskt lärarutbyte mellan länder

Under 1992 inbjöds Sverige tillsammans med övriga Efta-länder att kommentera EG-kommissionens "Memorandum on Higher Education in the European Community". I det svar som överlämnades från svenska regeringen efter remiss till alla universitet och högskolor framhölls särskilt *lärarnas betydelse* som förmedlare av den europeiska dimensionen och att det vore önskvärt att Erasmusprogrammet stärktes i detta avseende. Angelägenhetsgraden i denna uppgift bedömdes vara så stor att i prop.1992/1993:169 beslöt regeringen att tillskjuta 15 miljoner till Rådet för högskoleutbildning för en "ökad internationalisering av utbildningen" (Grundutbildningsrådets skriftserie,1993).

Rådet tolkade sitt uppdrag som ett akademiskt lärarutbyte mellan länder. "Utbytet skall ske på institutionsnivå och de lärare som kommer i åtnjutande av dessa medel skall bedriva undervisning på den mottagande institutionens villkor och vistas ett par månader utomlands. Medel för att träna språk intensivt på ort och ställe i omedelbar anslutning till utbytet bör ingå". (Protokoll, dnr 21- 376 92/93, Grundutbildningsrådet).

I mars 1993 gick Rådet för högskoleutbildning ut med en inbjudan till samtliga universitet och högskolor att i – nationell konkurrens - söka bidrag för ett akademiskt lärarutbyte.

Lärarytet kom att tillgå på följande sätt: samtliga institutioner som deltog i Rådets program erhöll ett planeringsbidrag som bestod av två flygbiljetter (apex) mellan berörda orter samt två veckors utlandstraktamente. Resultatet av planeringen uttryckt i såväl svensk som utländsk lärares tjänstgöring vid respektive institution skulle därefter redovisas till rådet. En av Rådet godkänd planering utgjorde därefter

grund för fortsatt deltagande i programmet. En obligatorisk språkutbildning på två veckor ingick för alla svenska lärare liksom en redovisning av erfarenheterna genom en reserapport.

Totalt kom 345 akademiska lärare i grundutbildningen inom olika ämnen på universitetet i landet att under 5 år använda sig av Rådets utbytesprogram.

Många lärarutbyten, 119 av samtliga 345 gick till Australien. Av olika institutioner som deltog i utbytet låg vårdvetenskapliga institutioner främst med 118 av samtliga lärarutbyten. Kvinnorna som deltog var också något fler än männen - 188 kvinnor jämfört med 157 män.

Övervikten av kvinnor från vårdvetenskapliga institutioner samt utbytet med ett avlägset land som Australien gör detta program ur ett genusperspektiv unikt jämfört med andra lärarutbytesprogram.

Syfte

Syftet med denna studie är att genomföra en utvärdering av långtidseffekterna av lärarutbytet och att undersöka vad utbytesprogrammet har betytt för de lärare/institutioner som deltagit samt utbytesprogrammets påverkan på utbildningen. (Annerblom, 2001)

Metod

Intervjustudie

För att studera de långsiktiga effekterna av det internationella lärarutbytet vänder sig denna utvärdering till svenska lärare som deltagit i utbytet. De personliga reserapporterna visar att värdet av utbytet varit stort för de enskilda deltagarna och intresset har därför riktats mot en fördjupad förståelse av betydelsen av utbytet hos dessa deltagare genom en intervjustudie.

Intryck av reseberättelser

Samtliga lärare som deltog i lärarutbytet uppmanades att inkomma med en skriftlig reserapport efter genomförandet av utbytet. Reserapporterna ser mycket olika ut och varierar i hög grad när det gäller innehåll och omfång och kan sägas utgöra en ostrukturerad kunskapsbank med avseende på lärarutbytet. En systematisk analys av reseberättelserna har inom ramen för denna studie inte varit möjlig att genomföra däremot ger dessa berättelser efter en översiktlig genomläsning några intryck som är viktiga att förmedla. En del av denna studie blir därför att sammanfatta och redovisa några av dessa intryck.

Urval

Valet av intervjupersoner gick till så att från de personer som deltagit i lärarutbytet och lämnat en reseberättelse valdes några personer ut som förmodades kunna belysa internationaliseringssträvandena ur kvalitativt olika perspektiv.

Resultatet av ett utbyte av denna karaktär är naturligtvis beroende av en mängd faktorer. Utöver utbytesprogrammets karaktär ger naturligtvis olika länder, universitet och ämnesinriktningar helt olika förutsättningar för genomförandet av ett lärarutbyte. Individuella förutsättningar och samspelet mellan utbyteslärarna är också viktiga för upplevelsen av lärarutbytet.

I denna tidsmässigt avgränsade studie -3 mån- har strävan varit att flertalet intervjupersoner skulle vara kvinnor samt ha en vårdvetenskaplig bakgrund eftersom denna kategori varit dominerade i den grupp som genomfört lärarutbytet med andra länder. Utöver detta urvalskriterium har strävan varit att punktbelysa några för internationaliseringssträvandena viktiga förhållanden.

Genomförande

Efter genomläsning av reseberättelserna samt urval av intervjupersonerna formulerades ett antal frågor. Syftet var att fånga och ge en bild både av intervjupersonens positiva och negativa erfarenheter eftersom undersökningens syfte var att utvärdera erfarenheterna av lärarutbytesprogrammet. Intervjuerna genomfördes i samtliga fall utom ett på den institution på universitetet där personen ifråga arbetade. Intervjupersonerna ombads att ta med sig fotografier från lärarutbytet för att använda som utgångspunkt för intervjun. Motivet till detta var att det var flera år sedan utbytet ägt rum och att fotografierna av denna orsak kunde utgöra ett stöd för minnet. Några av intervjupersonerna följde denna uppmaning. Vid två tillfällen deltog även prefekten samt den internationella samordnaren vid institutionen i slutet av intervjutillfället för att ge sina synpunkter på lärarutbytet. Ytterligare en intervju med en internationell samordnare på ett universitet utfördes under projektperioden.

Ett allmänt intryck är att intervjupersonerna gärna ställde upp för att låta sig intervjuas och att det var ganska svårt att finna och lyfta fram erfarenheter som var negativa. Det var betydligt lättare att finna beskrivningar av givande och positiva erfarenheter. Att intervjuaren själv deltagit i ett utbyte underlättade förståelsen för de olika momenten och uppläggnen av utbytesprogrammet som helhet.

Analytiska utgångspunkter

Inom samhällsvetenskaperna har en utveckling skett mot en tolkande reflekterande ansats (Alvesson, Sköldberg, 1994). Den tolkande principen sätts i fokus vilket bland annat innebär att tolkning till skillnad från mer statistiskt följande av analytiska procedurer betonas i arbetet med att sätta data i samband med forskningsfrågor och teori. Empirin används inte för att bygga eller bekräfta teori utan används snarare som ett argument i tolkande process. När det gäller den direkta tolkningen av empirin står tolkningen som sådan i fokus - inte data. I analysarbetet används olika tolkningsnivåer. Tillvägagångssättet är influerat av hermeneutik, kritisk teori och postmodernism. Dessa olika riktningars bidrag till reflektionen framgår av följande punkter.

Systematik i tillvägagångssättet: Kvalitativ forskning bör följa någon genomtänkt logik i interaktion med det empiriska materialet. I denna studie utgör Kvalés (1997) syn på intervjuprocessen en utgångspunkt i detta avseende och innebär en redigering av grundmaterialet utifrån ett helhetsperspektiv där varje intervjupersons egen berättelse får framträda. Bakgrunden till detta finns i intervjupersonens meningsstrukturering genom berättelser.

Klargörande av tolkningens primat: Genom forskningens förnyade inriktning på tolkningar fokuseras en öppenhet för multipla tolkningar. Materialet i denna undersökning tolkas därför från olika nivåer eller skikt, vilket Alvesson & Sköldberg (1994) kallar reflexiv tolkning, som också redovisas i ett slutavsnitt.

Medvetenhet om forskningens politiskt ideologiska karaktär: Samhällsvetenskaperna är ett socialt fenomen som ingår i en politisk och etisk kontext. Vad man forskar om och hur detta går till undgår svårligen att antingen reproducera eller utmana existerande sociala förhållanden. Här kan någon typ av kritisk teori användas för att belysa dessa förhållanden. I denna studie kopplas individuella upplevelser till strukturella förhållanden genom samhällsvetenskaplig teori som visar hur internationalisering och globalisering förhåller sig till högre utbildning, till exempel med avseende på genus.

Reflektion i förhållande till representations- / auktoritetsproblemet: Tolkningsdominansen i denna studie, där några intervjupersoner – lärarna ges stort utrymme - kompletteras med några samtal tillsammans med prefekt och internationaliseringsamordnare vilka är några alternativa röster som ger synpunkter på internationaliseringsproblematiken i relation till utbytesprogrammet.

Analytiskt tillvägagångssätt

Med utgångspunkt i Alvesson & Sköldbergs inriktning på reflexiv tolkning genomförs analysen av intervjuerna på följande sätt: Intervjuerna har redigerats så att berättelserna förkortats och för undersökningen ovidkommande resonemang tagits bort. Syftet har varit att ge en helhetsbild av varje intervjupersons upplevelse av lärarutbytet på individnivå. Varje intervju presenteras därför för sig, följd av en kommentar på låg abstraktionsnivå, så kallad **primärtolkning**. (Alvesson & Sköldberg, s.340). Intervjuavsnittet avslutas med en **sammanfattande tolkning** av långtidseffekterna av lärarutbytet samt en reflektion kring en dimension av speciell vikt i lärarutbytessituationen – relationen professionell / privat. Efter en sammanfattning av några intryck från reseberättelserna följer ett avsnitt kring reflekterat lärande om internationalisering. I avsnittet **Diskussion – reflexiv tolkning** presenteras sedan **andra typer av tolkningar**. En tolkningsnivå består av reflektioner kring hur några för lärarutbytet specifika förhållanden fungerat - en utvärderande reflektion. På andra tolkningsnivåer berörs hur universitetens och institutionernas situation i det nya utbildningssamhället förhåller sig till internationaliseringssträvandena – en kritisk reflektion. Genom intervju med internationaliseringssamordnare vid olika universitet tillförs ytterligare reflektioner kring internationalisering.

Ambitionen är att det skall uppstå en spänning mellan olika tolkningsnivåer. När dessa tillåts reflektera i varandra fördjupas förhoppningsvis förståelsen av internationaliseringssträvandena.

Resultat

Intervjustudien

För att utifrån ett längre tidsperspektiv få en uppfattning om lärarutbytesprogrammets betydelse genomfördes ett antal intervjuer med några lärare som deltagit i programmet.

Fyra personer valdes ut för att ge röst åt personer från *vård och lärarprogrammen*, en grupp där många *kvinnor* ingick. En person som arbetat med *antirasistisk undervisning* valdes ut, eftersom arbetet med dessa frågor ligger nära en allmän strävan när det gäller internationalisering, till exempel att undanröja hinder som finns för förståelse mellan olika folkgrupper. En person valdes ut för att hans erfarenhet av internationalisering i ett *högteknologiskt* sammanhang är ett exempel på ett lärarutbyte som skapat ett stort nätverk av *framgångsrika* kontakter och som lett fram till internationell forskning och studentutbyte vilket är det mål som universiteten idag strävar mot. Ytterligare en person valdes ut för att ge ett exempel på när internationaliseringssträvandena genom lärarutbytet *inte fungerat* på det sätt som Rådet för högskoleutbildning och deltagarna förväntat.

Intervjuperson nummer 1 (Boden, Australien, Vård)

Internationalisering skapar förståelse för den egna nationaliteten

När våra gästlärare kom från Australien så fick vi mycket frågor kring samerna. Går samerna i skolan? Hur ser utbildningssystemet ut? Jag förstod aldrig vad de frågade om. Utbildning för dom - de bor ju i samma hus som oss, går i samma skolor. Jag vet inte ens vilka som är samer eller inte. Sen när jag kom till Australien och fick en liten inblick i hur de jobbar med aboriginer och torres-islanders så började jag se på vårt eget storsvenska förtryck mot minoritetsbefolkningen men på ett mycket djupare plan. Det är ju sånt man haft en viss hum om men man har inte förstått det innerst inne. Nu har jag förstått det på ett djupare plan.

Vi blev inbjudna till aboriginernas särskilda center på universitetet "Center för Aboriginers och Torres Islanders". Våra tre utbyteslärare hade en mycket ödmjuk inställning till aboriginerna och hade även vänner bland dessa. Så om vi var hembjudna på barbecue så var deras aboriginvänner medbjudna. Och vad jag förstod så var det inte alla universitetsanställda som var sådana. Men just de här som vi bytte med var väl intresserade av sådana här frågor om förtryck och liknande. En av lärarna ordnade också så att vi fick besöka Palm Island, en ö dit aboriginerna deporterades. Hon hade arbetat där tidigare. Det var mycket överdödlighet, missbruk, könssjukdomar osv. där. Vi flög dit. Kommunstyrelsens ordförande var med oss hela dagen. Det var ju inte samma standard där som i övriga Australien. Det sprang omkring hundar på gatorna, oregistrerade bilar osv. Vi var inne på något ålderdomshem också och det såg ju ut som ett sådant från trettioalet i Sverige. Ön var 50 år tillbaka i tiden. Vi besökte sjukhus. Det kommer läkare från Europa dit och tycker att det är exotiskt. Men de kan var omedvetna och säga till exempel "Här får du medicin som måste förvaras i kylskåp." Men folk kanske inte har kylskåp. Ursprungsbefolkningen har en annan tidsuppfattning. Därför får man förklara extra noga om de ska på röntgen på fastlandet till exempel att de måste vara där just den tiden det står på pappret. Det var många olika stammar som föstes ihop på denna ö och det har skett många missgrepp.

Jag hade ju velat tillämpa deras idé om tutorialgrupper. I våra mål för utbildningen står det ju att vi skall utveckla studenternas empatiska förmåga och det är ju inte så lätt i föreläsningsform. Vi hade ju behövt träffa studenterna i mindre grupper under längre tid för att verkligen lära känna dom och för att kunna föra en mer nära diskussion. Men det finns inte tid för det. Men det är en sak som jag gärna hade tagit med mig till undervisningen - att kunna göra de här mindre grupperna. När vi har distansundervisning träffar man dem så lite annars. Att söka medel för forskningsprojekt har inte blivit av. Eftersom vi har varit en Vårdhögskola har vi ju inte haft samma medel för forskning som en universitetsinstitution. Vi har inte haft någon professor till exempel. Vi har fått kritik för att vi inte har vetenskaplighet, men vi har ju inte haft någon forskningstradition. Det var samma problem i Australien. Däremot var de väldigt duktiga på att skriva böcker och att presentera sig utåt. Där har vi mycket att lära.

Den vårdpolitik som vi har i Sverige skiljer sig från många andra länders. I Australien har de ju mycket privata vårdgivare. Det var ganska svårt för oss att få grepp om organisationen. Det är så speciellt med den verksamhet vi har i Sverige som är politiskt styrd för hur man gör i den offentliga verksamheten. Det kan göra att det kan vara svårt att få varaktiga projekt mellan länderna, för att det är så olika. Ifall jag hade hållit på med något som är mera lika i ett annat land så tror jag det hade gått lättare att samarbeta. Vi utbildar ju de som skall arbeta i äldre- och handikappomsorg. De har ju inte byggt upp samhället på samma sätt. Men de hade faktiskt svårt att förklara hur deras system var upplagt. Vi sysslar ju mycket med behovsbedömning. De jobbar ju mycket mer som någon sorts talesman för de handikappade till exempel.

Jag tyckte nog att våra föreläsningar blev lite ytliga. Vad studenterna lärde sig om och vad de också var intresserade av var väl mera om vårt system och vår kultur. Lärarna från Australien när de var här, hade ju verkligen synpunkter när de gjorde studiebesök. En lärare till exempel blev intervjuad i tidningen där han framhöll hur viktigt det var att vi behöll vårt system. Han tyckte vi skulle värna om det - han såg många fördelar. Men det blir ju lite på ett ytligt plan det han såg. Nog har vi ju problem här också. Men det är klart han jämförde ju med England och Australien.

Jag tror att jag har fått personliga erfarenheter både på ytan och på djupet, men skall jag se på den undervisning jag hade så var det på ytan. *Det som gick på djupet var de här kulturella egna funderingarna.* Det finns ju många sätt att organisera en verksamhet. Det har man ju alltid vetat, men nu fick man ju se det på ett annat vis.

Våra utbyteslärare fick arbeta in den tiden som de var borta, eller ta semester. Jag har studerat på den utbildning som var föregångare till det sociala omvårdnadsprogrammet. Jag har jobbat inom äldre och handikappomsorg med arbetsledning och biståndsbedömning. Det vi utbildar för är så knutet till politik och lagstiftning i Sverige så det är kanske svårt att någon kommer in och undervisar om det. Men det finns naturligtvis allmänna sociala teorier som man kan prata om i vilket land som helst men det har därför varit svårt att bara byta så där rakt av.

Jag lärde mig mycket. En lärare från Holland tog mig med till ett centra där man utvecklade multimedieprogram. Hon var lite kritisk mot den undervisning som man hade där, hon resonerade till exempel så att varför skall man börja med enkla "fall", det är bättre att börja med svåra och sedan bygga upp kunskapen utifrån detta. Man hade ett särskilt centra på universitetet där man arbetade med multimedia. Hon hade utvecklat en CD med fallbeskrivningar och det hade varit roligt att försöka göra något liknande. Man kunde sitta själv och öva sig. Till exempel var det en demo som jag fick titta på. Den handlade om en ungdom med problem. Där satt till exempel en ung pojke, lärarna, föräldrarna och någon från socialtjänsten och så fick man klicka på musen och då kunde man få höra vad någon sa och tänkte och så fick man tänka ut vilken social teori man kunde använda för att förklara situationen. Jag tänkte att det skulle vara roligt att utveckla en sådan typ av CD särskilt eftersom vi har så mycket distansundervisning. Hela vårt program är ju egentligen på distans. Det var därför vi åkte till James Cooks University för de har - mycket distansundervisning - trodde vi - men sen visade det sig att det var nog inte så mycket som vi trott. Merparten var utlokaliserade utbildningar och det är ju inte riktigt det samma. Men jag har tänkt att jag skulle vilja utveckla några sådana CD-skivor där studenterna skulle kunna sitta själva och fundera och klicka och se att om jag gjorde så där vad skulle det leda till eller om jag gjorde på det eller det sättet vilka effekter skulle det tänkas få. Vi har ju i Sverige en del distansöverbyggande teknik till exempel "first class", men just denna typ av självinstruerande material har vi inte. Jag tycker det skulle vara jätteroligt om studenterna fick sitta med detta, men då skulle man ju ha projektpengar så man kunde utveckla detta. Både att tänka ut fallet och utforma tekniken behövs det pengar för. Det går ju inte utan resurser. Man måste ju ha tid att sätta sig och prata om det här, men det har vi inte tid till. Man är ju så upptagen med att få det hela att gå runt. Vi har inte tid och pengar och man tycket inte att man orkar engagera sig i det.

Vi har haft kontakt efteråt med våra utbyteslärare särskilt med en av dem som kom hit och gav en kurs i kvalitativ metod. Sen har det ju varit fler från vår institution som varit där så vi har ju försökt hålla kontakten. Men det har på sista tiden runnit ut i sanden.

Kommentar och tolkning: Ett intryck som denna lärare förmedlade var en upplevelse av att få perspektiv på sin egen kultur genom att konfronteras med en annan. Ursprungs- befolkningens villkor i Australien kastade nytt ljus över vår egen ursprungsbefolkning samerna. Den kulturella dimensionen i lärarutbytet var viktig på flera sätt. Det var också på denna nivå som läraren upplevde att hon tillförde något till studenterna. Vårt sätt att organisera sjuk och socialvård skiljer sig mycket från Australien och därför innebär mötet med utbildningen där att vårt eget system blir synliggjort. Lärarutbytet gav upphov till mycket upplevelser, och reflektioner kring *utbildningens koppling till*

samhälle och kultur, ett perspektiv som kan vara svårt att hålla levande i det vardagliga arbetet i hemlandet. En tolkning är att lärarutbytet genom detta fick stor betydelse för utvecklingen av professionalismen i lärarrollen.

Intervjuperson nummer 2 (Göteborg, USA, Vård)

ABC-kliniken – alternativ förlossningsvård

Jag måste bara få säga att jag tyckte det var ett otroligt positivt erbjudande från Rådet för Högskoleutbildning som gav mig stora möjligheter och erfarenheter. Jag önskar att fler fick uppleva detta. Ja det ger ju mycket både på det yrkesmässiga och personliga planet. Uppläggningsen var mycket positiv. Att få åka till England på den här språkkursen och få hjälp med lite lektionsuppläggning var mycket bra. Ja det var mycket storslaget. Jag var i USA i 6 veckor. Jag blev väldigt fint mottagen. Jag fick bo på campusområdet och det fungerade bra. Jag arbetade på barnmorskeprogrammet. Mitt intresse för att söka mig just till detta universitet var bland annat för att skaffa mig idéer om hur man kunde arrangera barnmorskeprogrammet på en mastersnivå både teoretiskt och kliniskt. För att bli barnmorska bygger man utbildningen i USA på sitt omvårdnadsämne och kallas för nurse-midwife. Jag ville också skaffa mig erfarenheter om lärarnas erfarenheter av den kliniska undervisningen bland olika etniska grupper. Ev. modeller, projekt som fanns och som kunde ge idéer hur jag kunde applicera detta till svenska förhållanden. Likaså hur lärarna arbetade med utbildningsplaner, kursplaner och examination osv. I USA har barnmorskan en svagare ställning än vad vi har men de tjänar mycket bättre, men å andra sidan har de ju höga kostnader för försäkringar. Sjuksköterskorna har däremot en starkare ställning.

Det var många saker som jag gjorde under tiden jag var där. Jag var ju dels inne på institutionen och hade föreläsningar, seminarier för motsvarande våra distriktsköterskestuderande och barnmorskestuderande men jag var också ute på olika kliniker och deltog i handledningen av studenterna. I Bronx låg en av klinikerna, en så kallad ABC - klinik vilket står för Alternative Birth Center. Här handlägger och sköter barnmorskorna den normala graviditeten, förlossningen och familjeplaneringen. Dit kunde blivande föräldrar med normal graviditet komma för förvård, föräldrautbildning och föda sitt barn. Man kunde även komma dit efteråt för uppföljning efter förlossningen och för familjeplanering. Den person som förestod kliniken arbetade också som studierektor på barnmorskeprogrammet. Även min utbyteslärare arbetade också viss tid på kliniken utöver anställningen på universitetet. Så båda två hade teoretisk och klinisk undervisning förutom att de också arbetade viss tid som barnmorskor.

Här var det vanligt med unga mammor och tonårsgraviditeter. I USA kunde man tydligt se kulturella skillnader i synen på samlevnad. I Sverige arbetar vi förebyggande med bland annat upplysande verksamhet i sex- och samlevnad men i USA sopas detta under mattan vilket bland annat leder till stor andel tonårsgraviditeter. Jag *tyckte mycket om att vara på den här kliniken* och kände mig hemma där. Här fanns kontinuitet, helhet och det lilla formatet. Miljön var hemlik och förlossningen skedde i avdelningens "dubbelsäng". Som smärtlindringsmetoder användes avslappningsmetoder, lustgas, bad, massage. Tillstötte något under förlossningen som gjorde att den avvek från det normala eller om mamman behövde mer hjälp med kvalificerad smärtlindring så skickades mamman över till sjukhuset som fanns på andra sidan av gatan. I väntrummet sattes fotografier upp på de barn som fötts. Det fanns också ett lekrum för syskon. I Sverige har och har vi haft denna typ av alternativ förlossningsvård. Det första centralt startades i Stockholm 1989 följt av andra. Det är ett alternativ till den högteknologiska utvecklingen men med bibehållen medicinsk säkerhet

Det var mycket positivt att få vara där ute på kliniken tillsammans med studenter, möta föräldrar och se hur dom tänker, se hur lärarna arbetade och pedagogiskt lade upp undervisningen.

Jag var också på ett Maternity Center i Harlem som kan liknas vid en mödravårdscentral i Sverige på 1960-talet. Dit fick kvinnorna komma utan tidsbeställning och väntrummet kunde vara fullt av mammor på morgonen vid halv åtta. I väntrummet fanns en tv som stod på med program kring föräldrautbildning t ex barnskötsel, sociala försäkringar. Här fick studenterna under handledning ta emot kvinnor för graviditetsövervakning, kontroller efter förlossning och familjeplanering. På den här

kliniken mötte jag kvinnor med varierande infektioner, gonorré, klamydia, och en del jag aldrig sett tidigare som syfilis, hiv. Ja så mycket kondomer tror jag att jag aldrig delat ut. Hit kom också en och annan drogpåverkad kvinna och så tonårsgravida kvinnor. Frånsett handledning vid varje patientmöte så samlade vi samtliga studenter för gemensam uppföljning och reflektion innan arbetspassets slut

När jag var på Long Island kom jag i kontakt med en student och en mamma som hade fött ett dött barn, och då ville studenten ge en lugnande spruta för att mamman var ledsen. Jag diskuterade med henne om detta att det var ju inte självklart: Var det inte naturligt att ge utlopp för sina känslor, var det farligt att gråta och att få sörja?

Studenterna var också intresserade av hur det fungerade i Sverige när det gäller statskick, utbildning osv. för det hade de dålig koll på. Så jag la upp det och berättade om det och också hur sjukvården fungerade.

Mitt första intryck av undervisningen i USA var ganska speciell. Studenterna hade ett moment där de fick göra palpationer, gynekologiska undersökningar på varandra. Det skulle ju aldrig våra svenska studenter gå med på. Jag var inte med på det undervisningstillfället. Men jag frågade ju naturligtvis läraren hur detta fungerade, och det fungerade bra. Det kunde vara någon student som inte ville vara med om detta, men då behövde de ju inte det heller. Så det var inga problem på det sättet.

Om jag jämför USA och Sverige när det gäller utbildning till barnmorska så ligger vi väl framme. När man går igenom vårt utbildningsprogram så ska man som student under handledning ha övervakat minst 100 kvinnor under förlossningsarbete, varav biträtt vid hälften av förlossningarna. Våra studenter kan alltså ha biträtt vid minst 45 vaginala förlossningar och assisterat vid 5 kejsarsnitt. I USA har studenterna ungefär 20 förlossningar. Vår erfarenhet är och vi resonerar så att när studenten kommit upp i ca 30 förlossningar då kan hon bli lite mer självgående men har fortfarande svårt att få ihop teori och praktik varför ytterligare träning behövs. Och innan man är en skicklig barnmorska tar det ungefär 5 år. I USA är det så att på de flesta klinikerna sköter barnmorskan mamman fram till själva födandet men sen tar läkaren vid. Antalet instrumentella förlossningar och kejsarsnitt är mycket högre i USA än i Sverige.

De amerikanska studenterna blev ju mycket intresserade av den svenska barnmorskeutbildningen och barnmorskans ställning. Därför var de mycket intresserade av att komma och få ha praktik i Sverige. Detta arbetade min utbyteslärare och jag på tillsammans med vår internationella samordnare, men vad ska man då kräva av dessa studenter – jo att de läser lite svenska – men det rann ut i sanden. Jag har försökt att entusiasmera våra studenter därför att jag tycker att det skulle berika dem, men det skulle ju kräva ganska mycket, det skulle bli ganska höga kostnader och terminerna ligger ju så olika vilket kan innebära praktiska problem och även att få ihop sitt förlossningsantal inom stipulerad tid. Ingen av våra studenter har hittills nappat på ett utbyte med USA.

Syftet med internationalisering är ju bland annat att vidga sitt perspektiv, att komma bort från tunnelseendet. Se att det finns många olika sätt att bedriva undervisning, vård, skaffa sig erfarenheter, utbyta erfarenheter och få kontakter. Det är lätt att bli hemmablind. Att komma i kontakt med andra kulturer gör ju att man blir mera ödmjuk. Men det krävs ju lite av en själv. En vilja att ta emot nya intryck, att öppna sig. En vilja till fortsatt utveckling. Hade jag inte haft denna öppenhet och nyfikenhet hade jag ju inte sökt detta utbyte. Jag sökte detta för att också kunna entusiasmera studenterna.

Jag var också hembjuden till min utbyteslärare och vi gjorde saker tillsammans någon helg. Vi var också ute och åt middag men för det mesta gick jag direkt hem efter arbetet. Jag behövde bearbeta allt jag varit med om. Det var också ansträngande att tala ett annat språk så jag var helt enkelt trött och behövde vara själv. När min utbyteslärare kom till Sverige så var vi tillsammans så gott som varje helg. Vi har också haft kontakt efter vårt utbyte.

Negativa upplevelser i samband med utbytet har jag nästan inte alls. Jag är självständig och självgående. Det var annorlunda i USA men inte negativt. Utbildningssystemet var ju annorlunda. Men även annat som att man t ex inte åt frukost vid sittande bord utan hade lunch i en bag-box på skrivbordet, så tempot var högt. Ja det negativa var möjligtvis det att vi skulle ha skrivit en artikel tillsammans om bland annat likheter, skillnader i utbildningssystemet och erfarenheter av utbytet. Men det rann ut i sanden. Vi gjorde en skiss men det blev inget av det. Jag vet inte om jag ska lägga det på det personliga planet eller...Jag tror att orsaken till att det inte blev något mer berodde på flera olika saker.

Kommentar och tolkning: En stor behållning av lärarutbytet var att få möta ett *alternativ* till den traditionella förlossningsvården och få arbeta med både undervisning och praktik i detta sammanhang. Helhetsintrycket av denna lärares upplevelse av utbytet var att hon var mycket nöjd och hade trivts mycket bra med att arbeta och undervisa på kliniken. En tolkning av värdet av utbytet är att detta på ett konkret sätt fungerade kompetenshöjande genom att läraren fick prova att undervisa inom en alternativ vårdform.

Intervjuperson nummer 3 (Göteborg, USA, Vård)

Internationaliseringssträvandena gav oss en egen fakultet

Den ledande position som jag har på mitt arbete gjorde att jag kom i kontakt med Colombia University på en resa med ledningsgruppen, men det var en kollega till mig som tog initiativet till lärarutbytet. Förberedelserna var oerhört kämpiga. Det var problem med samordningen av tiden och det var ju inte självklart att en lärare var intresserad eller hade möjlighet att komma till oss. Vem var intresserad av Sverige ur ett omvårdnadsperspektiv?

Det var mycket missförstånd, uppskjutande av tider, och e-mail. Ja det var på håret att vi hoppade av. Det är inte självklart att den mötande institutionen ser det som samma förmån som vi att göra ett utbyte. De har fullt upp i sin värld. Internationalisering i den bemärkelse vi ser det finns inte. I USA och även Kanada ser man sig som "out-standing". Columbia University har en WHO-utmärkelse för sin internationella satsning, men då gäller det framförallt U-länderna, Cuba och Syd Amerika. De hade till exempel satsat på att ge en person i Korea forskarutbildning i nursing, så på det viset bidrar de ju till utveckling i världen, men det är ju på det här ensidiga planet. De är experter och de kan möjligtvis hjälpa U-länder med den kunskap de behöver och ge förstärkning. Och det här som handlar om "collaboration" på jämbördig plan, det var de väldigt ovana vid. Det kändes som det var något helt nytt för dem. För dem är internationalisering mer som ett bistånd. Det framgick alltså att Sverige är ett väldigt särpräglat land när det gäller internationalisering och hur vi ser på det. Och då kan vi ju återkomma till syftet och varför vi just i Sverige är så intresserade av internationalisering. Är det så att vi är långt före, att vi ser betydelsen av det här globala samhället och därför satsar på internationalisering eller är det så att vi har så förskräckligt dåligt självförtroende i det här landet speciellt när det gäller sjuksköterskor och omvårdnad som vetenskap och att vi därför inte kan förlita oss på våra egna resurser utan i vårt fall är ju USA den främsta föregångaren. De har också kommit längre och vi är därför mera måna om att skapa oss kontaktytor. De behöver inte agera på det sättet.

Varför det är så många kvinnor som har sökt detta utbytesprogram tror jag beror på att omvårdnad som vetenskap, utbildning, pedagogik, där har vi varit väldigt sökande och inte betraktat oss som särskilt kunniga. Nu tyckte jag ju att effekten av hela lärarutbytet var att vi förstärktes i vad vi har i detta avseende. Vi vill kolla upp var vi står i förhållande till andra för att få en säkerhet i vad vi gör både på forsknings- och utbildningssidan. Och då kan man ju förstå att etablerade ämnen som till exempel sociologi där förefaller det som att dom inte har det intresset att röra på sig och det kan ju mycket väl bero på att dom är mycket mer klara på sin position och sitt ämne.

När det gäller kulturella skillnader om man nu skall generalisera så är amerikanerna oerhört charmiga och har ett gott självförtroende. De är inte så noga och de tar det lite med en klackspark. Men de gör så stora saker av det de presterar. Ett exempel är att vi här i Sverige tror oss vara så dåliga på laborativ undervisning, och många av oss som arbetar med laborativ undervisning tycker att det är förfärligt fäntigt att springa omkring och undervisa med dockor, attrapper och så. Det känns fel - det är inte äkta. Då tänkte jag att jag skulle ta tillfället i akt och studera den biten i amerikansk sjuksköterskeutbildning. Dom talade så vitt och brett om sina laborativa kliniska lektioner så jag riktigt såg framför mig ett oerhört väl utvecklat system och när jag kom så långt att jag väl hamnade i den här laborativa undervisningen då hamnade jag i en skuffig sal med några dockor och några gamla prylar som hängde kring väggarna. Det var egentligen ingenting. Vi är ju så oerhört mer välutrustade här. Men deras sätt att tala om det, deras sätt att skriva om det, problematisera det och framföra det i text och verbalt gör att de uppfattas som suveräna. Det finns ingenting för oss att hämta där kan jag säga. En insikt plötsligt att amerikanerna pratar så mycket och det blir så snyggt när de framför det som gör att man känner att de står skyhögt över oss, men när man ser det i verkligheten ser vi ju något annat. Och det var ju en intressant insikt för min del att vi står rätt bra i klass och har rätt nivå på vår undervisning.

Mitt största problem var nog språket och det beror nog på att vi, 40-50-talister, vi talar inte engelska som dagens ungdomar som är influerade av musik och massmedia. Givetvis hade ju den här kursen i engelska gett oss lite råg i ryggen men när man väl skulle stå där och presentera sig inför gruppen så kändes det oerhört nervöst. Det var ju egentligen den känslan som gjorde att man kände att man ville dra sig ur men samtidigt kom jag ju snabbt in i det. Vad det ibland kändes som var ju att amerikanare och engelsmän alltid har den fördelen att de talar sitt modersmål. Det kändes som en underlägsenhet. Man stod där och hackade, man hittade inte rätt ord. Hade jag redovisat på svenska så hade jag kunnat redovisa på ett helt annat sätt. Så är det och det tror jag att man måste kunna leva med tyvärr. Det är bara så att vi är inte engelskspråkiga och i det kommer vi alltid i underläge. Det är faktiskt någon som har beskrivit det så att kravet att allting skall skrivas på engelska – att engelska är forskningsspråket - det fördummar andra som inte har engelska som modersmål. Men det här med språket gav ju oerhört mycket. Jag är nu forskarstuderande idag och har en amerikansk handledare. Jag har lätt att ta till mig engelskspråkig litteratur och jag har en större säkerhet om jag jämför mig med mina kurskamrater. Jag "slänger mig ut i språket". Språkvinsten som finns kvar är ju mycket stor. För mig var det en start som fått långtgående effekter.

De människor som jag kom i kontakt med var oerhört trevliga och samarbetsvilliga. Men man skall ha klart för sig att man kliver in i de här människornas vardag med sina familjer och man kan inte förvänta att de skall lägga ner tid på mig och det är precis samma sak när folk kommer hit. Man frågar "Kan ni inte bjuda med dem hit eller dit"?, men det är segt. Människorna lever sitt dagliga liv och man hinner inte med att på kvällarna göra saker man normalt inte skulle göra. Man är så rädd om den tid man har, för den är så inrutad, och det tycker jag var påtagligt även i USA. Men det var trevliga människor. Det fanns de som bjöd hem mig på kvällarna, men de flesta höll sig på ett professionellt plan när vi var på institutionen.

Boendet fungerade utmärkt. Det var en gästvåning alldeles i närheten av universitetet. Det tror jag man skall lägga krut på. För min gästlärare var det problem här i Sverige. Hon bodde på tre olika ställen; ett lite sjabbigt hotell i utkanten av Göteborg sen var det något annat som inte funkade, men det tredje gick bra. Men för min del hade dom arrangerat detta bra. Det var hemskt roligt att klara sig själv, handla mat osv. Det gjorde väldigt mycket för känslan av att komma in i det amerikanska samhället och bli en del av det. På slutet av utbytestiden när man åkte ner till Central Park med New York Times under armen, då kändes det verkligen som man "kunde stan", och det bidrog ju till att man inte bodde på hotell. Det var hemskt nyttigt. Men det fanns en nackdel. Jag kände mig oerhört ensam ibland. Sex veckor är långt och även om jag blev hembjuden över helger så blev det ju väldigt mycket ensamma kvällar, för som ensam kvinna ger man sig ju inte ut på Manhattan på kvällarna och söker upp kulturlivet. När vi var två utbyteslärare, då var vi mycket mera ute. När man funderar på det här och utvärderar så ser man ju att det finns två sidor av det mesta.

Rådet för högskoleutbildning hade ju som målsättning att lärarutbytet skulle innebära att studenterna skulle få möta utländska lärare och att lärarna själva skulle få möjlighet att reflektera över lärandet i en ny kontext. Jag tror dock inte att det var den stora vinsten när det gällde lärarutbytet. Jag tyckte vi fick släpa dit studenterna till den amerikanska utbytesläraren och de var livrädda för att prata engelska. Det kan ha ändrats, men det kan ha att göra med att hela världen har förändrats. Det viktigaste i utbytet var amerikanarnas kaxighet och oblyga sätt att förhålla sig till fenomen som vi gör precis lika bra, men vi är så försiktiga och rädda att inte duga, och speciellt sjuksköterskor. Denna upplevelse gav en självkänsla i detta och den är ju personlig, men jag som då tillhörde ledningen kunde ju medverka till att den blev institutionell. Man måste återkomma till frågan: Var satsningen som var så fokuserad på mötet med studenterna det mest optimala på sikt när det gäller internationaliseringen av svensk högskoleutbildning? Och sedan tror jag att man måste fundera på vilka anspråk man gjort på personer i ledande ställning, vad dessa gjort för att vidmakthålla kontakter och influenser från utbytet. Det tror jag att man skulle ha gjort. Man skulle ha frågat - hur tänker ni se till att dessa erfarenheter kommer att befrukta organisation och undervisning? Det kan handla om att avsätta tid för att skriva en artikel, eller att starta ett forskningsprojekt. Jag tyckte ju den största vinsten var för studenterna att komma över till Columbiauniversitetet, och dom fick ju gå på praktik.

Men det är ju klart det är ju ett selektivt urval av studenter, det är ju de som vill, men det är klart så är ju världen, vissa är intresserade, andra inte.

Långtidseffekterna av utbytet har gett en egen fakultet. Jag är helt övertygad om att det beror på att vi har en amerikansk gästprofessor idag.

Kommentar och tolkning: Läraren hade nyligen arbetat i ledande ställning vilket medverkade till att det var lättare för henne att se på vilket sätt som erfarenheterna kunde komma hela institutionen till godo. Idag finns en gästprofessur på institutionen och den vårdvetenskapliga institutionen har fått en egen fakultet. Resultatet av utbytet är svårt att avgränsa till en beskrivning på individnivå. En bidragande orsak till detta var att kontakten med universitetet i utbyteslandet redan var etablerad när lärarutbytet ägde rum. Det tydligaste värdet för läraren själv var de *språkliga vinster* hon gjorde och som hon själv beskrev som långsiktiga. Flera år efteråt tycker hon att hon har nytta av träningen i engelska. Idag har hon en amerikansk handledare i sina forskarutbildningsstudier.

Intervjuperson nummer 4 (Örebro, Australien, Lärarutbildningen)

"The new Swedish style"

Mitt lärarutbyte skedde med Flinders University Adelaide. Utbytet skedde inom ämnet idrott och hälsa. Anledningen till att jag valde just det universitetet var att jag hade en kollega som varit i Australien och jag blev intresserad genom detta. Min chef uppmuntrade oss och sade att vi skulle söka. Jag menar att det är ju inte så enkelt att ge sig iväg om man har barn som går i skolan t ex.

Det ordnade sig så att min man och min son kunde följa med under mitt utbyte. Detta var en nödvändighet för mig för att kunna genomföra detta. Jag hade inte åkt bort två månader och lämnat en sjuåring hemma. Det var nog en förutsättning för att jag skulle kunna åka att jag kunde ha med mig min familj. Som helhet hade jag inte upplevt utbytet så positivt om jag inte hade kunnat ha med mig dom.

Det mest positiva med lärarutbytet var att få komma till en annan institution och se vilken skillnad det var. Det var en oerhörd skillnad på hur de bedrev utbildning i ämnet idrott och hälsa, både i teoretisk förankring och med någon slags annan utgångspunkt som ämnet har vilat på. Jag tycker att de var kvar där vi var på 1960-70-talet i mångt och mycket och det var ju väldigt spännande att få syn på. Och det som var mest upplyftande tyckte jag var att man hade ett väldigt öppet förhållningssätt där jag var, så att dom tankar jag hade med mig härifrån fick väldigt stort utrymme trots att de bedrev undervisningen på ett helt annat sätt. De lyssnade verkligen. Så de pratade tom om "The new Swedish style" om det sättet som jag till exempel undervisade på. Jag behövde inte anpassa mig till dom och deras system. Det blev väldigt positivt mottaget.

Den stora skillnaden låg framförallt i att man utgick från de färdiga idrotterna i skolan. Jag var till exempel och tittade på femåringar som hade idrott. Där gick man igenom basketreglerna och alla linjerna på golvet Om jag skall jobba med femåringar så jobbar jag ju mer med utgångspunkt i leken, mer än att gå in på de specifika idrotterna. Det mottogs ju väldigt positivt det sätt som jag arbetade på. Det var mycket trevliga människor som jag arbetade med.

Det var ju också så positivt att komma till ett annat land och inte vara en vanlig turist. Man bodde ju där och jobbade där. Man fick ju insyn i landet på ett annat sätt. Man umgicks ju med kollegor och jag blev väldigt förtjust i Australien som land och de människor jag träffade där. Det var inget egentligen som var negativt med lärarutbytet. Allting fungerade. Okey – det som jag tyckte var arbetsamt var ju språket. Nu talar vi på institutionen om att lägga en del kurser på engelska och då känner jag att ok jag kan ju det för jag har ju stått och haft föreläsningar i sex veckor i Australien. När man skulle förbereda för en föreläsning där, då fick jag slita hårt. Det var ju skillnad - när jag skulle ha det praktiska passen - det tyckte jag inte var svårt. Det var arbetsamt, men man lärde sig jättemycket på det och jag känner att min engelska har utvecklats sig enormt sedan dess.

Det blev nästan komiskt ibland med språket. Jag kan ju berätta om det: Det var ett praktiskt pass, och vi skulle ha dans. Dansen som jag gjorde, där skulle man jobba lite mer i kaos. De första sexton takterna där var det mer fritt skapande i dansen – då är det kaos. Då sa jag - "The first sixteen bits in the music - just run around in chaos". Då startade musiken och då gick varenda student och sade "Mu-u-u - M-u-u" och råmade som kor. Kaos uttalas något annorlunda. Som jag sa det lät det som jag menade att de skulle gå runt som kor. Det var ju lite kul. Det var ju en episod från praktiken.

Sen var det ju upplevelsen som jag hade av att studenterna bara "ville ha mer". Och det minns man ju också som en egen bekräftelse. Sen har jag ju ett så positivt minne av en vaktmästare som alltid fanns där på morgonen när man kom. Han var så tillmötesgående. Han hjälpte alltid till och tog fram allt man behövde eller hade allt i ordning. Kollegorna som man fick bjöd alltid hem en och sa "kom och ta med er vad ni har i kylskåpet så grillar vi " osv. Det är lite "easy go".

Jag och min utbyteslärare gjorde inte vårt utbyte samtidigt och det var viktigt. Vi blev ju vänner där nere och vi umgicks jättemycket. När han kom till Sverige tog han med sin familj och vi kunde träffas mycket i Sverige också. Det är nu 7 år sedan men vi mailar ibland och eller skickar brev fortfarande.

Min institution fick nytta av mitt utbyte genom att jag hade med mig ett arbetsmaterial när jag kom hem med tips och idéer på lekar och så som ändå var nytt för oss. Där hade vi en diskussion på vår institution vad vi egentligen kunde använda oss av. Våra studenter tyckte ju att det var kul med en lärare från ett annat land som kunde undervisa på engelska och så, men de hade väl också den känslan att de kanske inte fick ut så mycket av innehållet. Vi har ju en annan utgångspunkt, att man skall ha något annat än den färdiga idrottsaktiviteten, och där blev det väl lite av dubbla budskap i hans undervisning och vår. Samtidigt gav det ju upphov till diskussion genom att han undervisade i teknik och metodik, och vi mer ställde didaktiska frågor. En del studenter tycker ju det är bra också. Det blir ju en insikt om att i andra delar av världen jobbar man inte som vi. Man får ju ett perspektiv på det man gör.

Det som var bra var också att under den tiden som jag genomförde utbytet så skrev vi nya kursplaner och jag kunde jämföra med vad de hade i Australien och tydligare se vår egen profil. När det gällde den delen av idrotten som hade med dans att göra, så hade han med intressant material som kom från aboriginkulturen och som vi hade stort utbyte av. Dansen har ju stor betydelse i den kulturen. Då fick ju studenterna en inblick i detta för han berättade faktiskt en hel del om det. Och en annan viktig sak som han bidrog med var synen på friluftsliv. Han var ju med studenterna ute en hel del också. I Australien har man mycket av "outdoor-life" som är betydelsefullt och viktigt.

När det gäller studentutbyte så har vi undantagsvis haft några studenter som har varit till Australien till Flinders University. Vartannat år kanske. Vi har också haft ett par studenter som har varit här pga. av att vi varit där. Det är ju en trygghet att man själv har varit där då vet man vad som väntar och man kan förmedla kontakter där nere. När man har personkännedom så kan man ju rekommendera handledare t.ex. På det sättet har ju utbytet levt vidare. När vi har ordnat stora konferenser som institutionen ger som fortbildning för verksamma idrottslärare så har jag också haft nytta av mina kontakter i Australien. Då har vi anlitat lärare från Australien så dom har kommit hit.

Jag tycker att utbytet har varit oerhört viktigt på ett personligt plan. Att jag fick det här erbjudandet den här förmånen, det gjorde att jag tyckte att jag hade hur mycket energi som helst och någon sorts tacksamhet till mitt jobb. Jag upplevde att jag var väldigt kreativ när jag kom därifrån och hade haft det så bra. Jag tycker att *utbytet hade ett egenvärde*, som är viktigare än de instrumentella värdena där utbytet skulle komma till nytta exakt här eller där.

Kommentar och tolkning: Läraren framhåller att hon tycker att lärarutbytet hade ett egenvärde och att "hon hade hur mycket energi som helst" efter att hon hade genomfört sitt utbyte. Hon upplevde också en tacksamhet gentemot sitt jobb. När det gäller själva idrottsämnet så upplevde hon att Sverige låg långt fram i utvecklingen och att detta stärkte henne. Hennes kunskaper var efterfrågade och "studenterna ville bara ha mer". En tolkning är att utbytet för denna lärare fungerade stärkande i yrkesrollen genom att hennes *egen kompetens* blev mycket *efterfrågad*.

Intervjuperson nummer 5 (Uppsala, Kanada, Lärarutbildning)

Antirasism – en viktig internationaliseringsdimension

Varför internationalisering är viktig är ju pga. av att vi fått ett helt nytt samhälle.

Det svenska samhället är idag i högsta grad ett mångkulturellt samhälle. Som lärarutbildare har vi länge varit medvetna om detta i skolan och klassrummen. Hur utbildar man då lärare för detta? Kanada i detta fall provinsen Ontario är *ett föregångsland* när det gäller mångkulturell utbildning på alla nivåer och York University är ledande i dessa frågor. Min utbyteslärare var ansvarig för de mångkulturella perspektiven i såväl grundutbildning som forskning vid Faculty of Education och det var därför värdefullt att få ha honom på besök vid vår institution. Lärarutbildningarna har ofta kritiserats för att inte vara tillräckligt akademiska eller vetenskapliga. Min utbyteslärare bidrog var han än medverkade till att medvetandegöra teoriernas betydelse för lärarutbildningen och hur man problematiserar och refererar till etablerad forskning samt bryter ner dessa teorier till konkret undervisning i klassrummet.

Jag undervisade blivande lärare om den svenska mångkulturella skolan och om etnicitet och rasism och vi jämförde, diskuterade och undersökte tillsammans. Min medverkan i de olika grundutbildningsprogrammen bestod av föreläsningar, seminarier och skolbesök. Innehållet i stort handlade om jämförelser mellan Sverige och Kanada när det gäller mångkulturell undervisning och sambandet teori och praktik. Jag citerar gärna Freire när det gäller mitt arbete: "Classrooms can be places of hope, where pupils and teachers gain glimpses of the kind of society we could live in and where students learn the academic and critical skills needed to make it a reality." En viktig fråga var hur man skulle få alla elever oavsett bakgrund att komma till sin rätt i klassrummet.

Något som min utbyteslärare och jag diskuterade mycket var synen på denna undervisning på det retoriska planet och i verkligheten. Där fanns stora likheter mellan Kanada och Sverige. Jag har till exempel haft svårt att få in det mångkulturella begreppet i kursplanerna. I Kanada har man övergått från mångkulturell undervisning till antirasistisk för att bättre kunna hantera de frågor som mångkulturalismen innebär. Jag har funderat på vad vi skulle kunna använda för motsvarande begrepp i Sverige. Kan vi till exempel hitta ett svenskt begrepp för "antiracist-education." Jag kan tänka mig "kritisk granskande pedagogik" eller "icke-diskriminerande undervisning" som någon sorts motsvarighet. Detta är värt en egen forskning som skulle kunna bidra till en bättre skolsituation för alla elever.

Inriktningen i Kanada mot antirasistisk undervisning istället för multikulturalism är en viktig förändring. Övergången till detta nya begrepp beror på erfarenheter av att inte kunna handskas effektivt med frågor om diskriminering och bristande utbildningsmöjligheter för vissa elever. Övertygelsen om att rasism, sexism, "klassism", med andra ord hinder för att uppnå framgång i skolan bättre hanteras genom en antirasistisk utbildning ligger bakom förändringen när det gäller användningen av dessa begrepp. Begreppet "mångkultur" hamnar lätt på en ytlig nivå när man refererar till danser, kläder, språk och matvanor utan att man beskriver vad denna kultur egentligen betyder dvs. värden och relationer som skapar dessa kulturella praktiker. En definition på antirasistisk utbildning säger att den betraktar företeelser i skola och samhälle som hindrar olika individer att värderas rättvist. Men vi använder oss också av andra uttryck som antidiskriminering, antiförtryck, diversity education och critical pedagogy. Alla dessa begrepp är uttryck för en strävan att upprätta en utbildning som är kritisk och "inkluderande". Så parallellt med antirasistiska studier har vi också en kritisk pedagogik som fokuserar en mängd demografiska faktorer som till exempel klass, ras och kön. Det är viktigt att förstå kultur ur en dynamisk aspekt. Individer från olika kulturer bär inte bara med sig sin kultur som en importvara. Kulturer har också utvecklats i interaktion med det nya landets politiska, sociala och ideologiska kontext. Och intressant för vår del är naturligtvis skolan som social miljö. Det är viktigt att man ser på kulturen på detta sätt och inte som något yttre exotiskt främmande, något som inte är svenskt eller kanadensiskt. I Kanada där man arbetar utifrån en

medvetenhet om vad multikulturalism innebär anser man att det fortfarande är en lång väg att gå när det gäller detta arbete. Det undervisningsmaterial som finns att tillgå är europacentrerat/västerländskt och den medvetna strävan som finns är inte samlad. Fortfarande är detta något nytt och fortfarande ser vi att en del studenter inte presterar så bra som andra pga. att lärarna inte förstår de studerandes bakgrund och de problem som de genom denna ställs inför. Ett sätt att hantera detta problem är att upprätta separata skolor för minoritetsgrupper. I Toronto finns till exempel African Focus School. De har också skolor och universitet för flickor och kvinnor. Huruvida detta verkligen är en lösning på de problem vi intresserar oss för är dock mycket osäkert.

De grupper som jag arbetade med i Kanada var stora. Jag hade en grupp som bestod av 83 studenter och en på 50. Den roligaste var faktiskt den stora gruppen där vi arbetade i så kallade familjegrupper för att möjliggöra interkulturell undervisning. När studenterna skulle dela in sig i dessa grupper reste sig de svarta studenterna som *en* man och bildade en grupp. Detta var ett intryck som etsade sig fast. De fick redovisa sina uppgifter i grupp genom så kallade "gallery walks" och examinerades på detta sätt i grupp vilket var något helt nytt för dessa studenter.

Det är svårt att komma in på lärarutbildningarna i Kanada. Det krävs höga betyg samt individuella intervjuer. Jag tycker intervjuförloppet är bra. Det borde vi också ha. Kvalitén på blivande lärare skiljer sig inte annars tycker jag från Sverige. Konkurrensen är dock stenhård med graderade betygssystem A, B, C som stressar lärarkandidaterna mycket. Jag tror dock att vi skulle kunna föra in ett graderat betygssystem i våra kurser med G och VG. Många studenter har framfört önskemål om detta.

Jag reagerade för att studenterna hade med sig mat och satt och åt på lektionerna men fick förklaringen till detta. De har, förutom långa resor, ofta ett arbete utanför studierna och för att hinna mellan de olika åtagandena - så måste de ha med maten, annars skulle inte deras tidsschema fungera.

Något som var svårt med lärarutbytet var att gå in och ändra i den redan gjorda planeringen för terminen. Det krävs lång framförhållning. Men med hjälp av välvilliga studierektorer och hyggliga kollegor kunde vi tillsist planera in våra besök. Mottagandet vid vår institution var väl inte det allra bästa men det är ju så mycket idag, stressen gör att man inte har tid med något extra.

Två veckors språkutbildning var välbehövlig anser jag trots att jag är engelsklärare. I stort var kursen bra. Kanske lite väl mycket fokuserad på den engelska universitetskulturen. De flesta av oss skulle ju vistas vid universitet i och utanför Europa. Det hade varit önskvärt med flera presentationsövningar med åtföljande feed-back. Som det nu var handlade det mest om korrekt engelska.

Ansökningarna behandlades från Rådets sida snabbt och effektivt. Det är också viktigt att ett lärarutbyte av denna karaktär är ordentligt förankrat vid institutionen så att berörda parter vet vad för slags utbyte det handlar om och vem som initierar och vem som betalar. Sammanfattningsvis så tycker jag att Kanada och Sverige har mycket att lära av varandra. Förhoppningsvis kan vårt redan etablerade samarbete fortsätta. Det bör också handla om att utveckla studentutbyten.

Vårt etablerade samarbete har stärkts under åren som gått. Min utbyteslärare och jag kommer att fortsätta att samarbeta. Vi har redan producerat ett antal artiklar och vi kommer att göra jämförande forskning mellan mångkulturell och icke-diskriminerande undervisning. Vi kommer att se till att studenter kan studera vid våra respektive utbildningar. Vi kommer att bygga upp ett kontaktnät mellan skolor i Toronto och skolor i Uppsala. Jag har alldeles nyligen inlämnat en ansökan till Stint om fortsatt utbyte med York University.

Kommentar och tolkning: Det viktiga för denna lärare i den spontana utvärdering som han själv gjorde av sitt lärarutbyte var att han kom i kontakt med en lärare från ett land som är föregångare när det gäller mångkulturell och icke-diskriminerande undervisning och att denna lärare kunde vistas

på den svenska institutionen och sprida sina kunskaper. Ett huvudintryck av den helhetsupplevelse som läraren ger uttryck för är att själva mötet med utbytesläraren var en stor behållning både på det yrkesmässiga och personliga planet. De båda lärarna har också kunnat utveckla sitt samarbete på lång sikt. En tolkning av betydelsen av detta lärarutbyte är att det pga. många initiativ och en stor mängd extra arbete efter själva lärarutbytet genererade *fördjupade kunskaper om rasism och diskriminering* på respektive institution.

Intervjuperson nummer 6 (Stockholm, Portugal, Konstnärlig utbildning)

Det blev inte som vi planerat

Min utbyteslärare kom inte, och jag fick inte ett positivt bemötande på filmskolan i Portugal när jag skulle genomföra mitt utbyte, men själva företeelsen internationalisering är jag oerhört positiv till på alla nivåer. Att man tar del av hur det är på andra ställen, att befinna sig utanför Sveriges gränser tror jag är positivt. Det finns ju inga likheter mellan en turistresa och en arbetsresa, så om man ser internationalisering ur något sorts arbetsperspektiv tror jag det är oerhört värdefullt. Jag fick mycket ut av min resa trots att situationen på filmskolan var så konstig och att besöket inte var väl förberett eller förankrat.

Jag själv tog kontakt med skolan. De kontaktade inte mig. Jag kände rektor sedan tidigare men han hade väl inte förankrat detta hos de övriga och de kände sig kanske lite hotade av att det kom en kvinna från ett annat land som skulle undervisa i dokumentärfilm, som man inte tidigare undervisat i på den här skolan. När jag kom in var det i stort sett första gången de fick undervisning i dokumentärfilm med föreläsningar och filmexempel.

Det som var tråkigt var att det aldrig kom någon utbyteslärare hit, men det beror på att lärarna som jobbar på skolan är så dåligt betalda att de måste ta ett jobb utanför skolan, och detta andra arbete kunde de inte lägga ner dessa veckor när utbytet skulle ske. Förutom att de trodde att man inte kunde vara i Sverige för att det är så kallt så förlorade de helt enkelt för mycket pengar om de skulle var borta ca två månader.

På planeringsresan fick jag ett positivt mottagande, men då fick jag veta att den personen med vilket utbytet skulle ske inte var utsedd. Man mötte mig vid flygplatsen och vid det tillfället satt jag mest och diskuterade om vad jag skulle göra på skolan. När jag kom till själva utbytet sade rektor att det var en kvinnlig lärare som hade utsetts och då tjatade jag på honom att jag skulle få träffa henne och då ordnades detta, men inte förrän sista veckan, och då skulle jag äta lunch med henne. Och det enda lunchen gick ut på var att hon sa att hon inte kunde åka till Sverige därför att hon var upptagen av jobb. Men när jag påpekade att hon kunde komma senare till exempel i november december istället för augusti september, svarade hon att då kan man väl inte åka, då är det ju för kallt. Det var inte intressant att åka till detta kalla land långt bort.

Undervisningen påverkades inte av detta och eleverna påverkades inte heller av detta. Eleverna var mycket positiva. Det var också nyttigt för mig att se hur små resurser de har på filmskolan. Det ger ju lite perspektiv. Man ser vilka enorma resurser vi har. I Portugal har de mer teori, och det är ju bra. Det har vi alltid brustit i. Resultaten av deras praktiska filmarbete är dock inte särskilt bra, men det beror sannolikt på att de inte fått träna så mycket.

Kvaliteten på filmerna i Sverige är mycket högre. Detta gäller denna filmskola. Att man har sämre kvalitet beror inte bara på bristande resurser. Det inser man när man jämför med Östeuropa, där kvaliteten på filmerna är högre. Mitt besök ledde till att skolan efteråt anställde en dokumentärfilmare och började undervisa i dokumentärfilm och eleverna sökte sig till "Vision-workshoperna". "Vision" är ett projekt inom den europeiska delen av den internationella filmskoleorganisationen "Silect" där filmskolor från hela världen är medlemmar. De flesta är spelfilmsinriktade och det är väldigt sällan det finns en dokumentärfilmsutbildning, ofta ingår det som en del i en spelfilmsutbildning.

Dokumentärfilmslinjen finns i Sverige sedan 1992 men vi har bara antagning vartannat år på DI – så det blir ju inte så många. Visions har varit oerhört bra för studenterna när de har knutit kontakter och samarbete över nationsgränserna. När några av de portugisiska studenterna – när en av dem skulle göra sin slutfilm - hade hon en tysk student som fotograf. Nu som ett resultat av den senaste omgången hade en student en annan student från ett annat land som klippte filmen åt honom. Nyligen

hade vi en workshop och då hade vi – fem år efter min vistelse på filmskolan - två stycken studenter här från Portugal. I det här fallet fick studenterna något helt nytt som de inte haft erfarenhet av tidigare – ett nytt sätt att bedriva undervisning på.

Genom att arbetsmarknaden blivit mer globaliserad så satsar man på internationalisering. Jag ser allmänt positivt på internationalisering som jag tror bidrar till större tolerans, men internationalisering som en mur runt Europa det tror jag inte på. Att skicka eleverna till en annan filmskola i ett annat land tror jag hade varit mycket betydelsefullt om inte annat för att ge perspektiv på deras egen tillvaro. Vi har så mycket resurser så de tenderar att bli lite bortskämda och gnälliga och vilja få allt serverat. Den här formen av internationalisering dvs. lärarutbyten tror jag på om det hade fungerat. Däremot tror jag att det varit bättre om den utländska läraren och jag varit på samma plats samtidigt.

Att få lärare från andra filmskolor i andra länder till ens egen utbildning hade varit positivt. När det gäller internationell samordning så har vi ingen sådan på DI. Vi har haft internationellt samarbete med enskilda lärare men det kommer inte studenterna och utbildningen tillgodo. Studenterna åker på internationella filmfestivaler. Att jag nonchalerades så mycket som jag gjorde tror jag berodde på att jag var kvinna - det är jag övertygad om, för det är nästan bara män som jobbar på den här skolan, de har en annan kvinnosyn plus att de kan känna sig obehäva för de kan inte söka kontakt, men å andra sidan vet jag en manlig lärare som möttes av samma attityd på ett utbyte i Portugal.

Det var också roligt att få möta studenterna som var så positiva. Jag gjorde några skriftliga utvärderingar som också blev mycket positiva. En student skrev att alla lärare borde vara från något civiliserat land som till exempel Sverige.

Det mest negativa med utbytet var den obefintliga kontakten med de andra lärarna. Särskilt ett tillfälle minns jag. De flesta dagar när jag kom till skolan var ingen där - det var ofta folktomt men en dag i slutet på terminen så kom jag till skolan och då var det en massa lärare 30-40 personer som stod utanför i korridoren i lärarrummet. Rektorn var där och jag stannade för att prata med honom. Jag tänkte inte så mycket på att det var så mycket folk där. Jag tänkte väl att det var något möte eller så. Det var också väldigt obehagligt att han aldrig presenterade mig för några andra lärare. Om jag stod och pratade med honom och det stod någon annan bredvid så presenterade han mig aldrig någonsin för någon annan. Då gick jag till mitt klassrum – men det kom inte några elever. Jag fattade ingenting. Till sist gick jag till vaktmästarna, och de tyckte ju lite synd om mig. Jag fick ju alltid gå själv till dem och ta reda på allt. De berättade för mig att det var en visning av slutfilmerna just då, så ingen kom ju på min undervisning. Det hade de ju kunnat tala om för mig så att jag hade kunnat gå och titta. Det var ju oerhört frustrerande. Jag förstår inte varför. Jag satt och väntade. Jag tror att det var detsamma med avslutningsfesten, men då ordnade eleverna så att jag blev bjuden.

Det mest positiva, förutom mötet med studenterna, var min kontakt med språkskolan. Den räddade mig socialt. De hade en massa olika aktiviteter. Jag träffade andra utlänningar där i min egen ålder. Undervisningen var också mycket bra. Bland det mest upplyftande med lärarutbytet var att få lära känna den portugisiska kulturen. Det misslyckade utbytet blev till något mycket positivt för studenterna vid filmskolan i Portugal. Förutom att ha mött en "civiliserad" lärare inrättades efter mitt besök en permanent dokumentärfilmskurs på filmskolan.

Kommentar och tolkning: I den stora grupp på 345 lärare som genomförde ett lärarutbyte är det endast ett fåtal där utbytet inte fungerat tillfredställande. I detta fall kom inte någon utbyteslärare till Sverige. Trots att inte utbytet fungerat enligt planerna har upplevelsen inte enbart varit negativt för den svenska läraren, och för studenterna i utbyteslandet fick utbytet goda effekter. Det som inte fungerade är dock viktigt att analysera orsakerna till. Den tolkning som läraren själv framhåller förefaller rimlig och kan ha betydelse som erfarenhet vid andra planeringar.

Intervjuperson nummer 7 (Luleå, Australien, Teknik)

Högteknologiskt framgångskoncept på internationalisering

Omständigheterna kring mitt lärarutbyte var mycket speciella på det privata planet till att börja med. Jag hade nyligen skilt mig och när jag och min son kom till Australien så hade huset där jag skulle bo brunnit ner så jag fick tillfälligtvis bo hos en sekreterare till min utbyteslärare. Vi kom sedermera att bli ett par och är numera gifta. Dessa omständigheter har naturligtvis bidragit till att göra detta utbyte extra fantastiskt.

Jag var mycket målinriktad när jag startade detta utbyte. Förutom att lära känna en annorlunda akademisk miljö så satte jag upp följande mål: att starta ett fortlöpande utbyte mellan institutioner samt starta ett studentutbyte mellan Monash University och Luleå tekniska universitet. Faktum var att dessa mål förverkligades över förväntan. Jag stannade ett halvår 1997. Jag undervisade en hel termin vilket jag tror var mycket bra utifrån min målsättning. Jag tror inte jag lyckats lika bra om jag bara varit där 2-3 månader. Två utbyteslärare kom därefter till Luleå några månader. Året därpå, 1998 reste jag tillbaka till Monash på en konferens och fick då möjlighet att skriva ett kontrakt angående studentutbyte. 1999 kom den första studenten till Luleå och sedan dess har ett studentutbyte ägt rum varje år.

Förutsättningarna för studentutbyte är goda genom att flera kurser på vår institution är på engelska och mycket kurslitteratur är engelskspråkig. Den undervisning som enbart ges på svenska kan ersättas med tutorials och laborationer. För att bredda utbytet sökte jag "STINT – pengar" från deras "Teaching Excellence - program" för att finansiera ytterligare utbyte. Detta innebar att en lärare från Civil Engineering och styrelseledamot vid Australiens motsvarighet till Rådet för Högskoleutbildning kom till Luleå i en månad. Detta breddade samarbetet med Monash till ytterligare en institution. Ytterligare en lärare från Monash kom till Luleå året därpå. Självt återvände jag ett halvår till Monash. Efter ytterligare ett besök från Monash ansökte vi inom ramen för ett "fellowship-program" om ett fyraårigt samarbete inom forskning men också när det gällde undervisning. Utifrån mina målsättningar var alltså utbytet mycket framgångsrikt.

Det är otroligt mycket administration med utvecklingen av ett samarbete av denna karaktär. Ingenting görs av sig självt och någonting annat måste bli lidande. I det här fallet har det varit undervisningen. Först sista halvåret har jag kunnat få ersättning för det administrativa arbete som jag lagt ner på detta.

Monash University är Australiens största universitet med omkring 45 000 studenter jämfört med Luleås 10 000. Monash är känt som Australiens "internationella universitet" med ungefär 6000 studenter som kommer från andra länder. Monash har också rykte om sig att ha globala perspektiv på undervisning och forskning. För att få ett framgångsrikt utbyte så krävs ömsesidiga intressen och utvecklingen av personliga relationer. Detta gav utbytesprogrammet möjligheter till att utforska.

Jag tror att ett studentutbyte med ett land som Australien måste ta sin utgångspunkt i informationsteknologin. Ett sådant försök inleddes genom nätbaserad undervisning. Genom den expertis som fanns på Monash University när det gällde antennteknologi, finns detta som ett ämne för studenter. Luleå har ett ökat intresse för detta ämne men man saknar kurser inom området. Ett projekt startades därför som kunde erbjuda nätbaserad undervisning direkt från Monash till Luleå, det så kallade "Marratech Education Pro netbased learning tool". På ett liknande sätt så överfördes ett EMC-ämne delvis från Luleå till Monash. Det är planerat att fler ämnen skall överföras på liknande sätt. På detta sätt utökas också undervisningsresurserna på båda universiteten och studenterna får möjlighet att delta i kurser som inte är lokaliserade enbart till det egna universitetet.

Planer finns också på en gemensam utformning av undervisningen när det gäller Interaktiva System. För närvarande ger både Luleå och Monash kurser inom dessa områden, men de båda universiteten

är bra på olika saker. Luleås styrka ligger på den tekniska sidan medan Monash är stark när det gäller kopplingen till mänskligt beteende. Ett annat planerat projekt är workshops i problembaserat lärande som också ges via distansutbildning. Två lärare från Monash tillbringade en vecka i Luleå år 2000 där de gav 4 workshops inom detta område.

Ett forskningsbaserat samarbete har också utvecklats mellan Monash och Luleå där styrkor och svagheter på respektive universitet har varit vägledande i planeringen. Det forskningsarbete som har påbörjats har naturligt nog varit koncentrerat till institutionen för engineering men samarbete har också inletts med institutionen för information technology. Kontakter har också etablerats med pedagogik, vårdvetenskap och industriell design. "Electromagnetic Compatibility och Antenna technology" är det största forskningsprojektet och är ett exempel på ett forskningsprojekt där man just drar nytta av den styrka som motparten besitter inom områden där man själv saknar kunskaper. Medan personal från Monash har varit i Luleå för att få expertkunskaper på EMC-centrat har lärare från Luleå samtidigt hjälpt till att bygga upp laboratorierum på Monash. Detta forskningsarbete ligger till grund för utbytet av kurser på grundutbildningsnivå.

Undervisningen är annorlunda organiserad på Monash University jämfört med i Luleå. Det akademiska året består av två terminer på tretton veckor. Normalt läser studenterna sex till sju ämnen per termin med syfte att ge en stark teoretisk bas. Under terminen görs kontinuerliga test i laboratoriearbetet med en examinationsperiod i slutet av terminen där man samlar de flesta betygen. Om en student inte klarar examinationen måste han eller hon försöka när kursen går igen vilket vanligtvis är året därpå. Studierna vid Luleå tekniska universitet organiseras kring fyra läsperioder vilka består av sju till åtta veckor. Studenterna läser två till tre och ibland fyra ämnen varje undervisningsperiod. Svenska studenter arbetar hårt i korta perioder och får betyg under laborationer under en inlärningsperiod. Laborationer är en viktig del av ämnet och ger separata studiepoäng. Vilket system som är bäst är svårt att svara på. Att studera så många ämnen som man gör på Monash underlättar inte integrationen av ämnena, å andra sidan har studenterna möjlighet att kanske förstå det specifika ämnet bättre. Å andra sidan att studera två till tre ämnen på kortare tid ger möjlighet att studera varje ämne på ett djupare plan. Tempot är dock tyvärr så högt så att det inte är lätt att få tid att reflektera utifrån olika aspekter på ämnet. När det gäller skillnader mellan de olika studieprogrammen så är det så att de flesta svenska studenter börjar ett Mastersprogram medan studenterna i Australien börjar studera för en Bachelor of engineering. En annan skillnad är att studenterna i Luleå är organiserade i klasser. Monash har inte en sådan klasstruktur. Å andra sidan är studenterna organiserade i små grupper på omkring 12 studenter med en tutor från varje ämne under det första året. En annan skillnad är att studenter i Luleå väljer speciella ämnen för sina program tidigare än Monashstudenterna. Allmänt sett är dock de specifika programmens baskurser lika.

Jag har uppnått de mål som jag satte upp i början av mitt utbyte så jag är mycket nöjd. Vad jag lärt mig är också att undervisa på engelska och jag upplever att jag undervisar mycket bättre nu. Skulle jag göra en kurs idag så skulle jag göra den mycket bättre. Att det är nyttigt för våra studenter är jag övertygad om. För ett bra studentutbyte är det bra om utländska lärare först kommer hit och berättar för studenterna om utbytet.

Under den tid som jag arbetat med detta har undervisningssituationen blivit tuffare. För en kursmodul hade vi kanske tidigare ca 65-70 tim, idag har vi 40-45 tim. Att kombinera detta med ett utvecklingsarbete av denna sort är egentligen inte möjligt. Men det har gått. Men undervisningen har helt klart blivit lidande på kort sikt.

Kommentar och tolkning: Denna lärare är mycket nöjd med sitt lärarutbyte. Han har också lyckats med att sprida sina kontakter till flera olika institutioner både i Luleå och i Australien. Lärarutbytet har kommit att få betydelse för hela universitetet. Han var själv mycket målinriktad när lärarutbytet startade och hans mål uppfylldes också över förväntan. Något som enligt honom själv bidrog till att hans lärarutbyte genererade så mycket kontakter och uppföljning när det gällde

studentutbyte, undervisningssamarbete och forskning var att han fick möjlighet att vistas en hel termin vid utbytesuniversitetet. För honom själv var lärarutbytet en helhetsupplevelse eftersom han samtidigt träffade sin nya fru på detta sätt. Detta lärarutbyte innehåller flera lyckosamma komponenter. Flera kurser fanns på engelska på institutionen redan innan utbytet startade vilket ju är en förutsättning för att utländska studenter skall kunna erbjudas undervisning, området teknik är ekonomiskt ett prioriterat område och läraren själv framstår som en eldsjäl!

Sammanfattande tolkning

Mötet med samtliga intervjupersoner gav ett bestämt intryck av att lärarutbytet varit mycket givande för dem. Till och med den lärare (intervjuperson nr 6) vars utbyteslärare inte kom till Sverige är ändå mycket nöjd med - i det fallet - andra delar av lärarutbytet. Kanske är det så som intervjuperson nummer 4 uttrycker det "att *lärarutbytet har ett egenvärde*". Egenvärdet ligger kanske i att få del av en *kompetensutveckling* som innefattar både en stark yrkesmässig – *professionell* del men också en mer *personlig* sådan. Lärarutbytet har varit utvecklande på många sätt men den kompetensutvecklande delen i för hållande till yrkesrollen är mest framträdande. De språkliga vinsterna, upplevelsen av att ha en *kompetens* som är *efterfrågad*, upplevelsen av att få se *alternativa utbildnings- och verksamhetsformer* samt att i samarbete med utbytesläraren kunna utveckla ett *långsiktigt samarbete* är alla upplevelser som är mycket stärkande för yrkesrollen. Att kunna jämföra sin egen utbildning med en motsvarande utbildning i ett annat land ger större säkerhet och självförtroende.

Det långsiktiga utbytet av lärarprogrammet är olika för intervjupersonerna. Den manliga läraren som utvecklat lärarutbytet till ett kontinuerligt lärar-/student- och kursutbyte på sitt universitet är unik bland de personer som har genomfört ett lärarutbyte enligt denna modell. Dels är det mycket få lärare från teknisk sektor som har använt lärarutbytesprogrammet och dessutom har denna lärare också vistats betydligt längre än sina kollegor på utbytesuniversitetet. Dessa omständigheter har bidragit till att detta utbyte resulterat i effekter på lång sikt. Som tidigare påpekats är tekniska sektorer finansiellt gynnade jämfört med andra sektorer på universitetet. En längre vistelse i utbyteslandet skapar naturligtvis också förutsättningar för djupare kännedom om både institution och universitet.

En av de kvinnliga intervjupersonerna som tidigare haft en ledande position på institutionen redovisar också en utveckling på sin institution där utbytet fått goda långsiktiga effekter på det organisatoriska planet. Denna lärare återfinns inom vårdsektorn, ett område som inte har samma ekonomiska förutsättningar som den tekniska.

De övriga intervjupersonerna redovisar långsiktiga effekter av lärarutbytet i form av *upplevelser som man bär med sig flera år efteråt*. Även *attityder* i förhållande till kultur och utbildning har påverkats. Effekter av lärarutbytet i form av *fortsatt kursutbyte eller forskning* finns bland några av deltagarna men för andra har planer och idéer runnit ut i sanden.

Bland det stora antal lärare som deltagit från vårdvetenskapliga utbildningar bör framhållas några av de sammanhang som bidragit till att en mer långsiktig utveckling när det gäller forskning ej kommit till stånd. De ekonomiska sammanhangen är ett sådant. Sjukvården och den sociala omsorgen är annorlunda organiserad i andra delar av världen vilket kan bidra till svårigheter när det gäller att få till stånd forskning och utvecklingsarbete. En annan bidragande orsak är olika sorts forskningskultur inom manliga och kvinnliga sektorer.

En av intervjupersonerna reflekterar över varför inte forskningen har utvecklats vidare trots den samhörighet många kvinnor upplever över nationsgränserna inom sitt ämne. "Det finns oerhört lite litteratur som visar på forskning som har inriktning på feminism och omvårdnad. Yvonne Hirdman och den genusteori hon beskriver kan även vi använda oss av. Men det är tabu att se området ur detta perspektiv. Det är livsfarligt, för börjar man se det så börjar man ifrågasätta det. För vad det handlar om är ju maktstrukturer. Och det är klart att ingen vill ju se det" (USA, Vård).

Professionellt / Privat

Lärarna ger i mötet i samband med intervjuerna uttryck för en upplevelse på både ett professionellt och ett privat plan. Dessa två sidor av utbytet flätas samman i varandra till en helhetsupplevelse där den ena sidan av utbytet påverkar den andra. Upplevelsen av att komma till en ny kultur är i sig en stark upplevelse. Att stå och vänta på bussen till universitet och se en flock papegojor flyga förbi, eller att i samband med ett studiebesök konfronteras med tung fattigdom är upplevelser som i kombination med det professionella arbetet på utbytesinstitutionen bildar en helhet. Möten med utbytesläraren eller andra personer blir viktiga i denna nya situation och flera intervjupersoner berättar om att man flera år efteråt håller kontakt med de personer som man mött under vistelsen vid det utländska universitetet.

Det stora arbete och den stress som finns med i beskrivningen av lärarutbytet ligger som ett filter över mängder av fantastiska upplevelser i den främmande kulturen och förefaller vara karakteristiskt för denna typ av upplevelser. Man är på upptäcktsfärd i en annan kultur men skall samtidigt genomföra bestämda arbetsuppgifter.

Kontakten med en mängd människor på det nya universitetet reser krav på en typ av social samvaro som utöver det nyfiket spontana måste inordnas under en kategori som är närliggande representation. Även om man inviteras till social samvaro utanför arbetstid så är det inte självklart att man privat verkligen kan slappna av i dessa sammanhang. Samtidigt måste man inse att den helhetsupplevelse som lärarutbytet innebär gör det svårt att upprätthålla strikta gränser mellan det privata och det professionella. Man kan behöva hjälp och stöd av kollegorna när det gäller praktiska frågor även utanför institutionen vilket medför att man kommer att mötas i sammanhang där man kanske aldrig mött sina svenska kollegor. Detta gör relationen med utbytesläraren mer personlig.

Den typ av representationsliknade social samvaro av lärarutbytet upplevs olika av intervjupersonerna. Någon tycker det är skönt att inte ha så mycket social kontakt efter arbetsdagens slut eller under helgerna eftersom så många intryck behöver smältas. Den språkliga omställningen, att behöva tala engelska hela dagarna upplever många som tröttande. Det är därför skönt att komma hem och bara vila. En annan person njuter av att bli inbjuden av kollegor till varierande sociala arrangemang och bejakar den lättsamma livsstilen. Ytterligare någon lärare saknar att inte i större utsträckning under fritiden inviteras till kollegorna.

Att förhålla sig öppen inför relationen mellan professionellt och privat är en sida av lärarutbytet som kan medverka till en rikare helhetsupplevelse.

Intryck från reseberättelserna

Obs - Inom parentes anges lärarens utbytesland och institutionstillhörighet.

Varje lärare som genomförde ett lärarutbyte redovisade detta i en skriftlig reserapport till Rådet för högskoleutbildning. Utbytet gav upplevelser både på ett personligt och professionellt plan, i relation till institutionen, universitetet och landet ifråga. För att sammanbinda intervjupersonernas berättelser några år senare med lärarprogrammets innehåll och struktur, följer här några intryck från reseberättelserna med bland annat avseende på planeringsresa, språkutbildning, undervisning och studentkontakt.

Planeringsresan

Planeringsresan som föregick utbytet beskrevs av många som nödvändig och bra.

"Planeringsveckan var mycket bra men utbytesinstitutionen/läraren bör vara förberedd med planering och båda parter bör vara beredda på att mycket hinner hända mellan plan och genomförande. Planen bör alltså vara flexibel. Det är viktigt att inte planera mer undervisning än att utrymme finns för seminarier som erbjuds. Ingen av planerna höll fullt ut. Utbytet var mycket tids och arbetskrävande." (Australien, Vård).

"Jag ser det som mycket värdefullt att jag själv reste ner och på plats fick möta de människor jag senare skulle samarbeta med. Jag fick en bild av colleget och den organisation jag skulle arbeta i och kunde förbereda mig på ett mycket bättre sätt. Min bedömning är att jag annars skulle ha "förlorat" ett par veckor under min sexveckors vistelse" (Slovenien, Socialt arbete).

Ett annat förhållande som blev en viktig erfarenhet var den annorlunda uppläggningsläsperioderna på universitetet.

"Vid utbyte med Australien till exempel bör man vid planeringen före planeringsveckan vara på det klara med hur det akademiska året ser ut där. Tidsramarna för utbytet läggs ju före planeringsveckan. Utbytet bör också läggas i perioder då kursmoment som passar respektive lärares kompetens och kunskapsområde är schemalagda" (Australien, Vård).

Boendefrågan löstes på många olika sätt genom till exempel hyra av universitetens gästlägenheter, vanliga lägenheter, privata rum eller tillfälligtvis hotell. De flesta arrangemang förefaller ha fungerat tillfredställande.

"Jag bodde i ett av universitetets hus där man placerade främst utländska gäster som stannade kortare tider. Under samma period vistades forskare och lärare från många olika länder där. Man har sitt eget rum men delar kök matsal och tv-rum. med övriga boende. Det gör att eftersom alla har ungefär samma tider på universitetet så träffas man oftast morgon och kväll. Av den anledningen har jag delat hus med ukrainare, en spanjor, greker, australiensare, kanadensare, portugiser och engelsmän. Man lär sig en hel del om olika matvanor och kulturer. Det ger samtidigt ofta trevligt sällskap – alla är ju där utan att något speciellt att ägna kvällarna åt så det blir verkligen att man har tid att ägna sig åt varandra" (England, Vård).

I de fall bostadsfrågan inte löste sig på ett tillfredställande sätt kunde detta till exempel bero på missbedömningar av den aktuella bostadssituationen. Detta kunde gälla både i Sverige och i utbyteslandet. Trots den i förväg uppgjorda planeringen fungerade inte alla praktiska arrangemang.

"När jag kom i september blev jag inackorderad på ett studentresidens med 14 flickor mellan 18-22 år med förmögna föräldrar som betalade deras studievistelse. Boendet inkluderade mat och tillsyn på residenset. Jag fick bo i ett rum på 6 kvadratmeter och kände mig något malplacerad med mina 50 år på nacken" (Spanien, Socialt arbete).

Språkutbildningen

Språkutbildningen var allmänt ett mycket uppskattat inslag i lärarutbytet och de flesta kurserna var mycket positivt utvärderade.

"Språkkursen gav oss en god inblick i hälso- och sjukvårdsfrågor exempelvis genom värdefulla studiebesök och konferenser. De bandinspelade lektioner som vi själva genomförde och som sedan följdes upp individuellt var ett utmärkt sätt att finslipa språket på" (England, Vård).

"Språkkursen bestod av 14 dagars intensiv språkträning i engelska från nio till sex varje dag utom lördag och söndag. Det var ett späckat program med varierad och rolig språkträning som innehöll allt från egenstudier i språklaboratorium till enskilda förberedda och oförberedda föreläsningar som på ett mycket bra sätt sköttes av trevliga och kunniga lärare som dessutom inbjöd kursdeltagarna att ta del i stadens sociala liv. Den kulturella delen av kursens uppläggning var för övrigt en succé med besök på många olika colleges och på en boarding school" (USA, Psykologi).

"Vi bodde i familjer vilket är en speciell upplevelse när man passerat 50-årsstrecket. Familjerna var valda med omsorg och fungerade över förväntan. Det gav ju också tillfälle till språkträning" (England, Vård).

"Vad gäller den språkliga utbildningen finns inget att anmärka. Jag bodde inneboende hos en spansk familj samt hade 6 timmars intensivträning i spanska språket dagligen" (Spanien, Socialt arbete).

Beroende på tidigare kunskaper, men också beroende på undervisningsformen vid olika språkinstitut samt var kursen anordnades kunde ibland språkutbildningen upplevas otillfredsställande.

"Lärarna var mycket rara och såg till att vi alla trivdes. Kursen i England kändes dock onödig, speciellt som nivån låg på "everyday life" med inslag av frågesporter, kungahuset etc. Våra egna presentationer låg ett bra stycke över kursens nivå. Alla vi deltagare hade tidigare bott och verkat utomlands. Jag vill inte klaga men jag föreslår att man istället får den här utbildningen i det land som man skall till" (Sydafrika, Geografi).

Helhetsintrycket när det gäller uppfattningarna om språkutbildningen är att den fungerat väl, men att en mer individanpassad språkträning med tonvikt på egna presentationer hade varit ännu bättre.

Undervisning

För att lärarutbytet skulle godkännas av Rådet fordrades en skriftlig redovisning av planeringen av kurser på de båda universitetsinstitutionerna. Många lärare skriver i reseberättelserna om svårigheter med att kunna anpassa undervisningen tidsmässigt till institutionen i utbyteslandet. Terminssystemet - framförallt i Australien - skiljer sig som tidigare nämnt jämfört med det svenska systemet. När trots denna olägenhet ett utbyte kommit till stånd fungerade dock undervisningen i många fall bra och gav hela tiden upphov till reflektioner och jämförelser med vårt eget undervisningssystem.

Stora grupper av ett format vi inte är vana vid mötte många lärare i utbyteslandet.

"Kursernas storlek varierar från till exempel fyra studenter på specialistnivå till 350 i grundutbildningen i Sydney. Det största antal som vi i Sverige har i någon kurs är 60 studenter. Gruppstorleken vid seminarier / undervisning blir i motsvarande grad större i Sydney" (Australien, Vård).

En återkommande skillnad mellan de svenska utbildningarna och utbildningarna i utbytesländerna var i många fall en tydlig hierarkisk organisation. Den svenska inriktningen på mer demokratiska undervisningsformer var en annan skillnad liksom ett mer formellt förhållningssätt mellan lärare och studenter i utbytesländerna. I flera fall var också de materiella resurserna en avgörande skillnad mellan Sverige och utbyteslandet.

"Jag undervisade om begåvningshandikapp och utvecklingsstörning. Detta var en mycket positiv upplevelse. Vi fick möjlighet att utbyta erfarenheter och kunskaper och diskutera synen på begåvningshandikapp och habilitering. Studenterna var mycket intresserade och ställde många frågor. Jag uppfattade att delaktighet och

självbestämmande var begrepp som inte diskuterades så mycket i Australien, så jag hade stora möjligheter att förmedla vår syn på dessa begrepp" (Australien, Vård).

"Att vara endodontilärare i Paris var på flera sätt ganska likt att vara det i Malmö eftersom det handlade om att behandla tänder med pulparelaterade sjukdomar. På en annan nivå fanns det klara skillnader, till exempel lärarnas förhållningssätt och studieplanens uppläggning. I endodonti hade de en mycket lång preklinisk kurs där studenterna rotfylldde extraherade tänder. "Evidence based dentistry" och "självvärdering" som vi utgår från i Sverige var okända begrepp. De prekliniska momenten gjordes på tid. En tand skulle till exempel rensas och rotfyllas på två och en halv timme. De studenter som inte lyckades utföra en väl genomförd behandling fick ta med sig tanden hem och göra färdigt hemma. Detta var praktiskt möjligt genom att instrumenten var personliga och ägdes av studenterna... Studenterna tog mycket eget ansvar. De genomförde svåra behandlingsmoment utan att först gå igenom dem med en lärare. Till min förvåning gick det mycket bra" (Frankrike, Odontologi).

"Min ambition var att i första hand ge eleverna möjlighet att utveckla ett kritiskt tänkande i undervisningen och detta ställdes mot ett traditionellt kunskapsöverförande med fasta kunskapsmönster. Den skillnaden blev uppenbar för mig i Österrike när eleverna så tydligt markerade att val av ämnen och metoder var beroende av lärarens åsikter" (Österrike, Lärarhögskola).

"Kursuppläggningsen skiljer sig påtagligt från det svenska systemet. Egentligen finns inga kurser i form av fasta återkommande föreläsningsserier. Undervisningen var istället i hög grad individualiserad, med ett system av individuella uppgifter som delades ut till den enskilde studenten varje vecka och som skulle rapporteras till en tutor eller en seminariegrupp en gång i veckan. Eftersom de inte har fasta kurser gemensamma för en grupp studenter var också examinationsformerna annorlunda än de svenska. På min förfrågan om studenternas kunskaper i engelska var tillräckliga för att förstå tentamensfrågor så svarade man att man inte hade tentamina vid laborationerna. På min förundrade fråga hur man i så fall kontrollerade att studenterna lärt sig något på undervisningen fick jag svaret "det måste dom ha gjort eftersom dom annars om man kom på dom att inte lärt sig vad dom förväntades skulle tappa ansiktet", vilket är oändligt mycket värre än att inte bli godkänd på en tentamen. I korthet hade man alltså ett system utan fasta kurser och traditionell examination. Min bedömning är dock att systemet fungerar och att studenterna var ambitiösa och tillägnade sig undervisningens innehåll" (Japan, Geovetenskap - Naturgeografi).

"Själva undervisningen var ganska konservativ. Envägskommunikation dominerade. De studerande var mycket tysta, nästan omöjligt att få igång ett resonemang. Steget mellan lärare och studerande var mycket stort – alla inklusive 40-åriga forskarstuderande tilltalade sin lärare doktor plus efternamn. Kravnivån var gammaldags hög och en stor tilltro till traditionell examination var förhärskande. Alla prov och papers skulle bedömas efter en 100 % skala" (Sydafrika, Geografi).

Examination

Examinationen var en del av undervisningen som föreföll väcka många nya tankar.

"Vid detta college gör studenterna en essä efter varje delkurs och varje essä examineras av minst två lärare. En examinerator från ett annat college, mentor gör också en bedömning av essän. Därutöver finns vid detta college en examinationsgrupp vars uppgift är av övergripande natur. Även den kliniska utbildningen har en omfattande examination" (England, Vård).

"Jag har fått intressanta kunskaper om sättet att examinera skriftliga uppgifter och uppsatser. Det är alltid så att två lärare läser en uppgift och ger kommentarer till studenten. De utgår från en mall; utarbetad på universitetet och som man använder på alla institutioner. Mallen innehåller fyra punkter: 1) övergripande struktur, 2) användning av argument och analys, 3) innehåll och val av litteratur, 4) klarhet, uttryck och användning av språket. Allmänna kommentarer: Man värderar varje punkt lika dvs. varje del väger 25%. Man bestämmer sig för hur många procent som gäller för godkänd och väl godkänd. Lärarna är nöjda med mallen eftersom det sällan är så att två lärares omdömen inte stämmer överens med varandra" (England, Lärarutbildningen).

"På juridikutbildningen är den vanligaste examinationen muntlig och den syftar till att undersöka "hur mycket studenten vet." Denna examinationsform baserar sig på två antaganden, å ena sidan på en klart avgränsad och definierad kunskapsmassa, och att studenten inte lär sig något utöver kurslitteraturen. När det handlar om en typ av massutbildning där fem instruktörer skall värdera 500 studenter är det svårt att genomföra ett system som är baserat på en mer personlig relation" (Argentina, Rättssociologi).

Studentkontakten

"Jag undervisade 150 studenter i immunbiologi. All teoriundervisning genomfördes i stora hörsalar som gjorde det svårt att få igång någon egentlig dialog. Däremot kom många studenter fram efter mina föreläsningar och ställde frågor. Engelska kollegor berättade att det var det vanligaste sättet att kommunicera med studenterna. Det var också en upplevelse att laborera med 50 studenter vid varje laborationstillfälle när jag är van vid grupper på max 10. Kunskapsnivån hos de engelska studenterna jämfört med våra svenska verkar ganska lika. Min personliga bedömning av min roll som lärare vid universitetet jämfört med hemma är att läraren i England är mer av en auktoritär lärare än en auktoritet. Våra studenter är mer självständiga och ifrågasättande än vad de engelska studenterna är" (England, Naturvetenskap och Medicin).

"Ur min svenska synvinkel tyckte jag att många av de kanadensiska studenternas ämneskunskaper var bristfälliga. Däremot var de duktigare än sina svenska motsvarigheter att ta på sig och genomföra sina uppgifter båda de praktiska och skriftliga. De var mer självständiga samtidigt som det förväntades av dem att de skulle uppträda respektfullt mot läraren. Läraren var en auktoritet" (Kanada, Lärarutbildningen).

När det gäller kontakten med studenterna finns många positiva beskrivningar av detta möte.

"Arbetet med studenterna var synnerligen givande och inspirerande för alla parter. Ett tecken på detta är att jag efter hand som arbetet fortskred fick flera förfrågningar från studenterna om möjligheterna att komma till Sverige för att studera hos mig. Flera studenter har visat seriöst intresse" (Australien, Musikhögskolan).

"Studenterna i England var positiva, engagerade och intresserade av svenska förhållanden. Den undervisning som vi bedrev mottogs positivt och studenterna var måna om att förklara och visa oss sin verksamhet och vi fick därför en inblick i engelsk sjukvårdskultur mer än vi hade förväntat oss" (England, Vård).

När det gäller de svenska studenternas möte med utbytesläraren så kunde språket ibland utgöra ett hinder.

"Det finns studenter som känner viss frustration när de tvingas använda ett annat språk än det svenska. Dock - när denna rädsla övervunnits - är det inte utan en viss stolthet man berättar för andra att man till exempel kunnat presentera något muntligt eller skriftligt på ett annat språk" (Ungern, Vård).

Viktigt att notera är att många utbyteslärare är förvånade och imponerade av de språkkunskaper som de svenska studenterna besitter.

"I was continually amazed and impressed by the level of English literacy and speaking abilities of the Swedish students and faculty" (Kanada, Vård).

I de icke-engelskspråkiga länderna kunde ibland studentkontakterna i utbyteslandet begränsas på grund av språket.

"Studentkontakterna – vid sidan av cafédiskussioner efter seminarier etc. var tämligen begränsade då mina föreläsningar sällan hade mer än ett tiotal deltagare, varav många lärare. Anledningen härtill ser jag främst vara att jag föreläste på engelska, med i förväg utsända resuméer på franska" (Frankrike, Arkeologi).

En del lärare menar att de svenska studenternas möte med utbytesläraren påverkats av studenternas osäkerhet inför det engelska språket.

"För utländska lärare i Sverige var problemet att studenterna hyste motstånd mot undervisning på engelska. De hade inga förväntningar på att det kunde förekomma och flera studenter vägrade tala engelska" (Australien, Vård).

Internationalisering

"På universitetet hade jag en intressant diskussion med den som är ansvarig för internationalisering. Universitetet har redan fast utbildning genom sin Business School i Kuala Lumpur, Singapore och Hong Kong. Nu överväger man Indien, eftersom Indien är på väg att minska sitt traditionella band med England och USA. Man förklarar för mig att internationaliseringen började som ett sätt att finansiera emigration, universitetets expansion, och fortfarande har denna en betydande roll som exportinkomst... Man vill skapa en internationell kultur vid universitetet. Det handlar inte längre om emigration eller immigration. Det handlar om internationell mobilitet. Universitetet skall vara en självklar internationell mötesplats där man möter olika kulturer, språk, folkgrupper etc. Det borde vara självklart att man i alla ämnen möter lärare från olika delar av världen. I den lärargrupp som jag närmast tillhörde visade det sig att bara en var från Australien!" (Australien, Marknadsföring)

En del lärare redovisar detaljerade skriftliga utvärderingar efter att de gästade lärarna har deltagit i undervisningen i Sverige.

"Inställningen till internationellt samarbete har påverkats positivt genom mötet med de engelska lärarna hos 41 studenter. En del svarar att det varit trevligt och att de gärna vill ha mer internationella kontakter, andra menar att de haft en positiv inställning redan tidigare. Ja - svaren kan fördelas på olika kategorier – som nyfikenhet, ökad vilja till arbete och studier utomlands (9) betydelse av internationellt samarbete, utbyte av tankar och idéer, förståelse för andra kulturer mm (13) intressant med pedagog från annat land, positiv utvärdering av de engelska lärarna (9). Det kom många positiva kommentarer – "positivt med utbyte, gärna mer internationellt samarbete mellan skolor, lärare och studenter". "Det fick mig att inse hur mycket jag har att hämta från andra länder vad gäller omvårdnad. Det fick mig att besluta mig för att praktisera utomlands Personligen har jag alltid varit intresserad, men intresset har ökat. Jag har fått ett ökat intresse för internationellt samarbete" (England, Vård).

"Jag fick framförallt två erfarenheter som jag ville dela med mig av. Den ena gäller företeelsen internationalisering. I Sverige är internationalisering ett övergripande mål för all skolverksamhet. Vi påminns ofta om vårt internationella medlemskap både i skola och samhälle. Student och lärarutbyte samt kunskap om främmande kulturer är led i denna strävan. Efter att ha varit i Australien i nästan två månader så erfor jag plötsligt att "vi är ganska internationella i Sverige". Jag vill faktiskt påstå att vi är mer internationella i Sverige än i Australien. Detta hänger samman med fysisk närhet till andra länder. Vi kan med lätthet besöka andra länder, vilket australiensaren inte kan. Vi har också en god språkkompetens för vi talar oftast fler språk än vårt modersmål. Vi är dessutom liksom Australien ett mångkulturellt samhälle" (Australien, Vård).

Arbete som inte syns

Slutligen är det viktigt att lyssna in röster som sätter in lärarutbytesprogrammet i ett vardagligt livssammanhang på en universitetslärartjänst.

”Under ett utbyte av det här slaget får man många erfarenheter, mycket nya kontakter, intryck av allehanda slag, möter mängder av publikationer och litteratur. Allt detta måste bearbetas och det tar tid. Det hade varit önskvärt att efter utbytet kunna avsätta några veckor till att följa upp och bearbeta allt material och alla upplevelser. Nu är det istället så att vid återkomsten väntar stora högar med post och en rad arbetsuppgifter. Man kastas in i det löpande dagliga arbetet och ska försöka sätta sig in i vad som hänt under ens frånvaro. Under sådana förutsättningar kommer det att ta lång tid att ta till vara allt värdefullt som bringats med hem och låta det få effekt i vidare sammanhang. Alltså ge tid till bearbetning av utbytet vid hemkomsten” (Australien, Matte).

”Jag vill nämna den arbetsbörda som uppstår både före och efter ett sådant här utbyte. Det är ju ingen annan som gör det här jobbet åt en! Det kvarstår och känns nästan oöverstigligt när man kommer hem igen. För min del var det mycket hektiskt de få veckor som låg mellan min utbyteslärares vistelse här i Sverige och min egen i Australien” (Kanada, Vård).

Reflekerat lärande kring internationalisering

För att inte erfarenheterna av lärarutbytet och erfarenheterna av internationalisering - både de positiva och negativa - skall riskera att hamna i stereotypa fack till exempel "så här är det i USA, eller så här fungerar utbildningssystemet i England" så är reflektioner på olika nivåer ett nödvändigt verktyg för att sortera, bearbeta och värdera de erfarenheter som utbytet förde med sig. Lärarna ger många exempel på sådana genomtänkta reflekterade synpunkter. Den genomgripande upplevelsen av att komma till en annan kultur, hanteringen av denna upplevelse samt den inre process som blir ett resultat av detta ger upphov till en unik möjlighet till reflekterat lärande kring internationalisering.

Några lärare försöker tränga lite djupare in i de erfarenheter som utbytet ger uttryck för genom ett mer systematiskt reflekterande. Mary Woods Byrne och Kristin Falk (1996) Hälsovetenskap Göteborgs Universitet, försöker att tolka sina erfarenheter med hjälp av en modell; "Philosophical Distanciation" som de också vill använda som en utvärderingsstrategi för internationellt utbyte. I enlighet med denna modell så är det viktigt för att förstå sin egen praktik att skaffa sig distans från sitt eget deltagande i denna genom reflektioner på olika nivåer.

Tre delar av distansering finns representerad i modellen: 1. Reflektion i första person, 2. Dialog i andra person och 3. Forskning som reflektion i tredje person.

Reflektion i första person

I den första fasen av det internationella lärarutbytet överväldigas man av en mängd nya intryck och man kan till och med tala om att man förlorar sitt självklara jag i denna process. Även om man blir väl behandlad på den nya institutionen så inträder ett tillstånd av osäkerhet genom att man uppfattar en mängd osynliga regler i denna nya kultur som man inte har möjlighet att omedelbart förstå. Denna process är något som alla som kommer till en ny kultur möter. Mary Byrne skriver att hon under de sex veckorna i Sverige genomförde 16 konsultationer, besökte 14 kliniker, höll föreläsningar, workshops, deltog i 2 konferenser samt deltog i ett stort antal sociala aktiviteter. Omfattningen av aktiviteter var ungefär lika stor för den svenska utbytesläraren men där tillkommer också den språkliga utmaningen att använda sig av ett främmande språk. Här rekommenderar Byrne och Falk att man använder sig av ett etnografiskt förhållningssätt för att försöka förstå förhållningssätt i den nya kulturen. Dagboksskrivande är ett bra verktyg i denna fas. I ett senare skede kan man jämföra med andra erfarenheter och teori. Öppenhet för nya perspektiv anser de vara viktigast i denna fas. En annan rekommendation är att medvetet sträva efter att bygga upp relationer för ömsesidigt förtroende och samarbete. Denna fas i utbytesprogrammet underlättas av att de praktiska arrangemangen som bostad och kommunikationer, telefon, e-mail och fax fungerar tillfredställande.

Dialog i andra person

Möjligheten att diskutera de nya erfarenheterna med en kollega innebär ytterligare reflektion och distansering. Genom att verbalisera sina intryck och att kommentera dessa kan man upptäcka ytterligare dimensioner i verksamheten. Byrne och Falk diskuterade sina erfarenheter tillsammans två till tre gånger i veckan. Dessa diskussioner varade ofta flera timmar. Genom att vara öppna och inte fördöma kunde de på detta sätt fördjupa sin förståelse och upptäcka nya sammanhang. Ytterligare distansering uppnåddes genom dialog och diskussioner med administratörer samt deltagande i andra typer av möten på institutionen. Denna process med att diskutera gemensamma upplevelser av undervisningspraktiken där motparten ges möjlighet att kommentera de egna upplevelserna resulterar i en typ av "collegial knowledge" (Bengtsson, 1993, s.208) som innebär en möjlighet att se vad som är gemensamt för yrket/ämnet i olika länder samt de administrativa resurser och förväntningar som funnits när det gäller utbytet. Frågor som Byrne och Falk diskuterade var "Vad är omvårdnad? Hur upprättar omvårdnadsvetenskap relationer till andra discipliner? Vad är viktig kunskap när det gäller utbildning för sjuksköterskor? Vad som framkom i dessa dialoger var att den omvårdnadsfilosofi som präglar sjuksköterskornas behandling av patienter är starkt relationsinriktad och har ett feministiskt perspektiv. Oberoende av orsak har kvinnor en stark känsla för omvårdnad och detta är ett gemensamt värde som kan delas. Man kan inte bortse från att omvårdnad i ett globalt perspektiv är "womens work".

Forskning som reflektion i tredje person

Vetenskapliga undersökningar utgör slutligen en tredje nivå när det gäller distansering, genom att göra praktiken till ett objekt för studium genom användning av någon typ av systematisk observation samt presentera resultaten skriftligt i rapportform, tidningar eller böcker. Den forskning som blev ett resultat av Byrne och Falks reflektionsarbete var en jämförande studie av klinisk undervisning från studentperspektiv.

Diskussion – reflexiv tolkning

Det är viktigt att i detta sammanhang lyfta fram det resultat som reseberättelserna som helhet givit uttryck för. *Lärarytbytet är en internationaliseringsåtgärd som generellt blivit mycket uppskattat. "En mycket generös satsning", "välgörande fritt från byråkrati", "en mycket positiv satsning".*

Utgångspunkten vid de uppföljande intervjuerna i denna studie ett par år senare var att om möjligt ge en nyanserad beskrivning av lärarytbytetets positiva men också negativa sidor. Det har dock varit svårt att erhålla beskrivningar av mer negativa moment när det gäller utbytesprogrammet som sådant.

Arbetsituationen på universitet

En negativ upplevelse som flera intervjupersoner i samband med lärarytbytet pekat på är dock tidsbristen och den stress som planeringen och uppföljningen av utbytet inneburit. Utbytet i sig – arrangemanget som sådant – får mycket lite kritik, däremot omständigheterna kring utbytet genomförande som handlar om svårigheter att få tiden att räcka till och i några fall en viss tröghet på den svenska institutionen att dra nytta av utbytet nämns i detta sammanhang. "Mottagandet vid institutionen var väl inte det bästa, men det är ju så mycket idag att man inte har tid med något extra" (Kanada, Lärarytbildningen). Detta faktum är dock viktigt att uppmärksamma eftersom en utvärdering av typen "vertikal top-down-modell" (Franke-Wikberg, 1992) som denna studie utgått ifrån gärna fokuserar själva verksamheten eller - programmet - och inte i första hand uppmärksammar den situation i vilket programmet äger rum. Detta sammanhang utgör dock den helhet som avgör om internationaliseringssträvandena når målet. Som en av intervjupersonerna uttrycker sig "Jag tror att man måste fundera på vilka anspråk man gjort på personer i ledande ställning, på institutionerna där lärarna arbetar - vad dessa gjort för att vidmakthålla kontakter och influenser från utbytet. Jag tror att man skulle ha frågat - hur tänker ni se till att dessa erfarenheter kommer att befrukta organisation och undervisning? Det kan ju handla om att avsätta tid för att skriva en artikel eller starta ett forskningsprojekt" (USA, Vård). Att just denna uppföljning saknats vittnar kommentarer som dessa om. "...vi skulle ha skrivit en artikel tillsammans, men det rann ju ut i sanden. Vi gjorde en skiss men det blev inget av" (USA, Vård). I detta sammanhang speglar intervjuerna de trender som finns redovisade i bakgrunden och som beskriver universitetsvärlden av idag som arbetsplatser där svårigheterna för de anställda ligger i de nya strukturer och det nya klimat som numera innebär ökad konkurrens, tidsbrist och stress (s.5 - 7 i denna rapport).

Kvalitetsaspekter som hänger ihop med arbetsituationen som sådan vid universiteten idag går inte att särskilja från utvärderingen av en satsning som denna. En av intervjupersonerna säger: "Under den tid som jag arbetat med detta (uppföljningen av lärarytbytet) har undervisningssituationen blivit tuffare och tuffare. För en kursmodul hade vi tidigare 65-70 tim, idag har vi 40-45. Att kombinera detta med ett utvecklingsarbete av denna sort är egentligen inte möjligt. Men det har gått. Men undervisningen har helt enkelt blivit lidande på kort sikt" (Australien, Teknik).

Utvärderande reflektion med utgångspunkt i lärarytbytesprogrammet

Planeringsresan är något som lärarna satt stort värde på liksom *språkutbildningen*. Dessa två moment i utbytesprogrammet kan man säkert utgå från som grundpelare i fortsatt lärarytbyte av denna karaktär. Den tid som lärarytbytet har varat har av en del lärare värderats som för kort. Längden på vistelsen kan naturligtvis diskuteras men det är få lärare som menar att tiden varit för lång och i så fall

har det handlat om att man på ett personligt plan längtat efter sin familj eller partner. Vissa moment i samband med planeringsresan förefaller viktiga att uppmärksamma. Detta gäller framförallt anskaffandet av bostad men också den organisatoriska planeringen av undervisningen på universitetet. I dessa sammanhang har lärarna delgivit viktiga erfarenheter och även förslag till förbättringar. Ett förslag är att ha med någon typ av tryckt information på landets språk om och kring lärarutbytet. Å andra sidan är en viktig erfarenhet att man inte kan planera och förutse allt som kan inträffa utan därför hellre bör bygga in en flexibilitet och öppenhet i planeringen.

De erfarenheter som kommit till uttryck i reseberättelserna och i intervjuerna kan vara värdefulla att utgå ifrån vid planering och genomförande av liknande program. Andra typer av lärarutbyten och eller vistelser i andra länder som skulle kunna jämföras med detta program har inte samma uppläggnings av lärarutbyten. Det kan därför vara en viktig punkt i utvärderingen att lyfta fram just språkutbildningen och planeringsveckan som viktiga förutsättningar för lärarutbyten, speciellt där inte lärarna tidigare har en större erfarenhet av utbyten av denna karaktär.

Att så många kvinnor sökt detta utbytesprogram är som konstaterades i bakgrunden anmärkningsvärt och kräver en särskild kommentar. Programmet riktade sig till akademiska lärare i grundutbildningen på universitetet. Viktigt i detta sammanhang att betona är att i universitetets grundutbildning arbetar mest kvinnor. Att övervägande kvinnor sökt detta utbytesprogram är då kanske ett triviale konstaterande men samtidigt viktigt att peka på. Om akademiska lärare dvs. män och kvinnor skall ha möjlighet till kompetensutveckling och delta i internationaliseringstrevandena är det viktigt att utbytesprogrammen vänder sig till en grupp där kvinnor är representerade. Högre upp i hierarkin på universitetet dvs. bland lektorer och professorer är mansdominansen fortfarande hög och därför söker inte kvinnor i lika hög grad stipendier och anslag som riktar sig till denna grupp. Att så många kvinnor från vårdvetenskapliga institutioner sökt just detta utbytesprogram beror också på att de av Rådet för högskoleutbildning uppmanats söka lärarutbytesprogrammet. Ur ett genusperspektiv ser man alltså betydelsen av riktade insatser just till kvinnor.

De vårdvetenskapliga utbildningarna har fått kritik för brister i sin vetenskapliga bas och genom kontakt med ett internationellt forum har man antagit att vetenskapligheten skulle kunna öka. Intryck från reseberättelserna och denna intervjustudie visar att i många fall har ett intresse väckts när det gäller idéer om fortsatt forskning och utvecklingsarbete, och i en del fall har också kontakterna från lärarutbytet lett fram till ett forskningssamarbete.

I många fall har dock kontakterna runnit ut i sanden pga. av brist på tid, resurser och på en avsaknad av ett samlat grepp när det gäller forskningssträvandena på institutionen. Vikten av tid för uppföljning samt förståelse för till exempel vårdvetenskapens specifika karaktär är förhållanden som ur ett genusperspektiv bör lyftas fram som viktiga erfarenheter. Forskningssamarbete mellan länder när det gäller vårdvetenskap innebär ett samarbete från helt andra utgångspunkter än ett forskningssamarbete kring teknik. Jämför till exempel intervjuerna nummer 1 och 7. Överhuvudtaget bör kvinnodominerade utbildningar vid universitet och högskolor som vårdvetenskap och lärarutbildning särskilt uppmärksammas med utgångspunkt från ett genusperspektiv när det gäller forskning. Genom detta perspektiv upptäcks förhållanden i den högre utbildningen där särskilda insatser krävs för att öka jämställdheten mellan kvinnor och män.

Ett uttalat syfte med Rådets Lärarutbytesprogram var att ge svenska studenter en möjlighet att möta utländska lärare. Eftersom få systematiska utvärderingar genomfördes när det gäller utbyteslärarnas möte med de svenska studenterna är de beskrivningar som finns i reserapporterna och i intervjuerna det material som finns tillgängligt och där dominerar beskrivningarna av de svenska lärarnas möte med de utländska studenterna. I en del reserapporter finns emellertid bifogat ett utlåtande från utbytesläraren där denne/a beskriver sin vistelse vid det svenska universitetet. Eftersom utbyteslärarens resa bekostades av Rådet för högskoleutbildning så är naturligt nog tonen i breven artigt tacksam och beskrivningen av utbytet positivt. Det är alltså svårt att verkligen få fram en mer nyanserad beskrivning av mötet med utbytesläraren och de svenska studenterna.

I en del fall har språket otvetydigt varit en barriär som ibland övervunnits men inte alltid. I vissa fall har mötet med utbyteslärarna fungerat som uppmuntran till att som student själv ta initiativ till att studera vid ett utländskt universitet. I en del fall har mötet med utbytesläraren inneburit att intresset i en mer allmän bemärkelse väckts när det gäller internationella erfarenheter. Den kulturella aspekten av lärarutbytet, att möta en person från en annan kultur, har många gånger överskuggat ett mer specifikt utbyte av undervisningsinnehållet. Studenterna har blivit intresserade av landet som utbytesläraren kommer ifrån medan ämnesinnehållet kommit i bakgrunden. Att tillsammans med studenterna försöka reflektera kring hur relationen mellan samhälle, kultur och akademiskt ämne ser ut både i Sverige och i utbyteslandet är kanske en väg att förhålla sig till detta intresse hos studenterna. Kanske detta också kan medverka till ett medvetandegörande av en internationaliseringsdimension i ämnet.

Mötet med en ny kultur gör det möjligt att få syn på sin egen kultur (intervjuperson nummer1). Genom mötet med liknande, dock inte helt lika förhållanden kan man upptäcka förhållanden i det egna landet som man annars inte skulle få syn på överhuvudtaget.

De flesta utländska universitet har inte den demokratiska profil som flera svenska universitet strävar efter och har därför en annan utgångspunkt när det gäller studentkontakt. Många lärare beskriver också student-lärrrelationen som mer formell än i Sverige. Trots hierarkiska strukturer samt förekomsten av i många fall jättelika studentgrupper i samband med föreläsningar så innebär systemet med så kallade "tutorials" som är vanligt förekommande i både England och Australien att läraren har möjlighet att möta studenterna i mindre grupper. Genom detta system ges möjlighet till mer personlig kontakt. Informella möten före och efter föreläsningar förekommer naturligtvis också.

Undervisningen vid det utländska universitetet har både en innehållsmässig och en organisatorisk aspekt. Ur organisatorisk synvinkel vittnar många lärare om fördelen med att vara tillsammans med utbytesläraren både i Sverige och i utlandet. Den längre tidsperiod som man på detta sätt har möjlighet att vara tillsammans ger möjlighet till att utveckla en djupare kontakt. Möjligheten till att samarbeta i själva undervisningssituationen kan vara synnerligen berikande både för lärare och studenter. Man bör dock var medveten om att detta är ett arbetskrävande sätt att hantera lärarutbytet. Ur språklig synvinkel innebär ju också den svenska lärarens närvaro att hon eller han kan vara behjälplig när språksvårigheter uppstår.

Undervisningssituationen på det utländska universitetet beskrivs många gånger som hierarkisk och med ett begränsat nyttjande av demokratiska arbetsformer som till exempel gruppdiskussioner. Detta gäller dock inte överallt. Exempel på detta finns från reseberättelserna till exempel Kanada (Vård) och i Australien (Vård) där man även arbetar med problembaserat lärande. I detta avseende liksom flera andra när det gäller jämförelse mellan länder är det viktigt att inte generalisera eftersom vi redovisar intryck från enskilda personer. Samtidigt är det otvetydigt så att **Sveriges demokratiska hållning i utbildningssammanhang** framstår som unik. Vi visar på en pedagogisk hållning baserad på vår demokratiska tradition men också på ny pedagogisk forskning. Vi har anledning att lyfta fram detta fokus som ett viktigt utbildningspedagogiskt alternativ i internationella sammanhang.

Synen på *internationalisering* - vad internationalisering är eller bör vara skiljer sig mellan olika länder. **Sveriges syn på internationalisering** förefaller dessutom i likhet med synen på undervisning ha **en demokratisk profil** som skiljer ut våra internationaliseringssträvanden från många andra länder. "Internationalisering i den bemärkelse vi ser det finns inte. I USA och Kanada ser man sig som "outstanding". "Universitet har fått en WHO-utmärkelse för sin internationella satsning men då gäller det framförallt U-länderna, Cuba och Sydamerika. De är experter och kan möjligtvis hjälpa u-länderna med den kunskap de behöver. Och det här som handlar om "collaboration" på ett jämbördigt plan, det var de alltså väldigt ovana med. Det kändes som något helt nytt för dom.(intervjuperson nummer 3).

Ett regeringsuppdrag 1997 resulterade i en utredning när det gäller internationalisering. I denna utredning slår man fast: "Ett verkligt utbyte av kunskaper måste ske mellan länder, oavsett så kallad utvecklingsnivå. I det utbytet är Sverige lika mycket mottagare som givare. Det behövs en mental omställning som gör oss öppna för de lärdomar som andra kulturer och traditioner kan ge oss" (Högskoleverkets rapportserie 1998:16, s.9). Ett ökat internationellt samarbete är nödvändigt för att lösa de stora globala problemen och där har universitet och högskolor en absolut central roll slår denna utredning fast. Sveriges satsning på student och lärarutbyte utanför OECD-området är ett uttryck för detta.

Sveriges syn på internationalisering innebär ett vidare perspektiv jämfört med många andra länder och kanske är utredarna med avseende på detta väl blygsamma när de i sina generella slutsatser menar att "Sverige behöver världen mer än världen behöver Sverige". (Högskoleverkets rapportserie 1998:16 R, s.9)

Internationalisering år 2002

Kunskaper om sammanhang

Många talar i dag om hur vår värld håller på att förändras. I de omvärldsanalyser som utförs betonas hur viktigt det är att vidga perspektiven utåt mot världen (Högskoleverkets rapportserie 1998: 16 R). Den retoriska sidan av internationaliseringssträvandena växer och där utgör kopplingen till den så kallade globaliseringsprocessen en nödvändig och självklar utgångspunkt.

Baumans (2000) tankar om hur globaliseringen öppnar perspektiven och möjligheterna för några men samtidigt stänger dem för andra - *globaliseringens dubbla funktion* - kan inte sopas under mattan men ska naturligtvis inte heller hindra öppnandet av möjligheterna till den utveckling som internationalisering innebär.

Reflektioner som sätter in internationaliseringen i det nya globala sammanhang som världen i dag utgör förefaller vara en förutsättning för att internationaliseringen skall utgöra en naturlig och logisk följd av både den utveckling som sker runt om i världen men samtidigt också i Sverige. Denna typ av reflektion bör alltså ta sin utgångspunkt i en omvärldsanalys som innefattar internationaliseringens betydelse för svenska förhållanden.

Med utgångspunkt i Sveriges unika förhållningssätt till internationalisering bör en reflekterande analys av de processer som pågår vara ett förhållningssätt som kombinerar öppenhet och vidgat perspektivseende med en kritisk medvetenhet om globaliseringsprocessens dubbla funktion. Kunskaper om olika länders förhållande och beroende av varandra – och detta sammanhang belyst utifrån ett genusteoretiskt perspektiv, (Grant, R. & Newland, K, 1991) är en del av den kunskap som eftersträvas.

Genusspecifika kunskaper i förhållande till internationella relationer är fortfarande ett i många avseenden eftersatt område men innefattar nycklar till förståelse av sammanhang vi i dag förefaller ha svårt att upptäcka och analysera. "The emergency of women's issues within international relations involves a dual challenge to any assumed separation of the two domains. One aspect of the challenge is to reveal how gender issues and values could and do play a role within international relations; the second aspect is to analyse the gender-specific consequences of international processes, be this military, economic, political or ideological. The latter modification has broad implications for the study of international relations as a whole, since it rests upon the argument that international relations should study the consequences of international processes within societies, and the resulting impact of these internal changes on international relations, as well as analysing the sphere of international processes *tout court*" (Grant, R & Newland, K, 1991, s160)

Medvetenheten om globala sammanhang och dess relation till länder, grupper och individer är i dag splittrad och fragmentiserad precis som internationella satsningar är okordinerade och utspridda." Det saknas ett allmänt forum för internationalisering för att återföra erfarenheter. Internationalisering fragmentiseras i Sverige och så länge den gör det kan den aldrig bli "mainstream". "Internationaliseringen blir för funktionsinriktad, lärarna för sig, studenterna för sig" (Internationaliseringssamordnare).

En tydlig förankring i den egna kulturella identiteten är en förutsättning för att balansera de internationella strävandena. I detta avseende möter internationaliseringssträvandena det nya mångkulturella samhället som vi i dag ser växa fram. Under rubriken *Internationaliseringen i världen och Sverige* (SOU, 1992) diskuteras detta förhållande. "Den ökade kulturella mångfalden skapar behov av en egen kulturell identitet för att förstå andras. Samhället står alltså här inför en uppgift av dubbel karaktär: I ett mer internationellt orienterat samhälle skärps kraven på en fast förankring i den egna

kulturen, historien och språket. Samtidigt är det en viktig uppgift inför framtiden att skapa en identitet som kan innefatta och relateras till inte bara det specifikt svenska utan också till en nordisk, europeisk och ytterst en global identitet. Förankringen i det egna kulturarvet är en förutsättning för, och skall inte ses i motsättning till, internationell solidaritet och förståelse och respekt för andra folk och kulturer." (s.60).

Beger vi oss inte ut i världen i dag så kommer världen till oss. Även om vi tvingas till eller väljer att stanna i vår del av världen så är världen ändå på väg till oss. Oavsett om vi beger oss ut i världen eller stannar där vi är så kan vi i dag inte undgå att förhålla oss till de nya och främmande människor som skiljer sig från oss med avseende på hudfärg, klädsel och vanor. Vi möter dem överallt i Sverige i dag, på bussen, i affären eller på arbetet.

Universitet och Högre utbildning

Internationalisering som retoriskt mål står i skarp kontrast till värderingen av internationella erfarenheter inom universitet och högskolor. Men myndigheterna är medvetna om problemet. Charlotte Elam anställd på STINT, för att utveckla alla delar inom stiftelsens verksamhetsområde som kan stimulera svenska lärosäten att satsa på internationalisering säger, "Vi vill att lärosätena ska arbeta med internationalisering, även vad avser pedagogisk meritering. Internationella erfarenheter måste värderas högre" (Rådahl, s.9).

Högskoleverket arbetar med ett ambitiöst och heltäckande program för kvalitetsutvärdering inom den högre utbildningen. I denna kvalitetsgranskning ingår internationalisering som en kvalitetsaspekt utifrån vilken universitetet granskas. Detta sätt att lyfta fram internationalisering som en kvalitet i det svenska högskolesystemet är ett viktigt framsteg när det gäller prioriteringen av denna dimension i utbildningen. Att också samordna olika internationaliseringssträvanden kan vara nästa steg på väg mot en markering av internationaliseringens betydelse inom den högre utbildningen. Ett forum att utbyta erfarenheter kan vara en början på en utveckling i denna riktning.

Den utvärdering som genomförts av Rådet för högskoleutbildning av Lärarutbytesprogrammet visar att detta program innehåller flera värdefulla komponenter som kan **rekommenderas** vid utformandet av nya lärarutbytesprogram. *Enkelheten i ansökningsförfarandet, språkutbildningen och planeringsresan* framstår som enheter som kan lyftas ut ur detta sammanhang och användas för att skapa förutsättningar för framtida goda lärarutbyten.

De upplevelser och praktiska erfarenheter som det stora antalet lärare som genomfört programmet ger uttryck för bör också tas tillvara vid planering av liknande program.

Det är ofta mycket svårare att följa upp projekt och program än att påbörja dem. En framtida rekommendation är därför att planera för någon typ av uppföljningar. Tid bör till exempel avsättas för att ta tillvara de erfarenheter och kontakter som utvecklats.

Att medföra en skriftlig information om hur vi i Sverige ser på internationalisering av den högre utbildningen är också en rekommendation inför framtida lärarutbyten.

Att programmet riktade sig till lärare i grundutbildningen är som tidigare påpekats en fördel ur ett genusperspektiv och visar på medvetenhet om *globaliseringens villkor* för olika grupper. Denna *medvetenhet* förefaller vara unik för Sverige och förtjänar att i en utvärdering lyftas fram som värdefull.

Läraren i centrum

Utförandet av ett *lärarutbytesprogram* är ett sätt att visa på lärarnas betydelse (s.11 i denna rapport) vid utvecklandet av en internationaliseringsdimension i undervisningen. Avslutningsvis följer därför en reflektion kring lärarnas roll i detta sammanhang.

Lärarnas realistiska arbetssituation måste i sammanhanget utgöra den bas utifrån vilken en diskussion kan föras. Universitetslärarnas arbetssituation är i dag hårt belastad och alla typer av utvecklingsarbeten som till exempel internationalisering bör därför reflekteras mot denna bakgrund. Vad innebär internationalisering inom ramen för olika typer av tjänster? Vad innebär internationalisering i form av tid, kompetensutveckling, meritering osv.

En medveten reflektion över villkoren för internationaliseringssträvandena i det globala samhället utgör en bas för självförståelse i detta sammanhang - för lärare och internationaliseringssamordnare - men i lika hög grad för ledningspersonal vid universiteten. Denna medvetenhet kan innefatta kunskaper om spänningsförhållanden i internationaliseringens syfte och mål, mellan olika akademiska ämnen samt mellan gruppen män och kvinnor.

För den enskilde läraren bör en *emancipatorisk* målsättning vara av stort intresse i internationaliseringssammanhang. Denna studie och utvärdering har visat på potentiella utvecklingsmöjligheter i detta avseende. Reflektioner tillsammans med kollegor från andra delar av världen, så kallad "*collegial knowledge*" (s.48 i denna rapport), kan utifrån denna målsättning vara fruktbar liksom en öppenhet inför erfarenheter av att omväxlande befinna sig i lärarytbytetts professionella och privata vistelserum.

En del av lärarrollen som i dagens struktur riskerar att bli rutin och tagen för given kan i internationaliseringssammanhang transformeras och överskridas.

Referenser

- Alvesson, M. & Sköldböck, K. (1994). *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och Kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Annerblom, M-L. (2001). *Internationellt lärarutbyte - en utvärdering. Förslag till utgångspunkter för en utvärdering samt plan för genomförande*. (Örebro: Pedagogiska Institutionen).
- Bauman, Z. (1998). *Globalisering*. Lund: Studentlitteratur.
- Bengtsson, J. (1995). Theory and Practice: two fundamental categories in the philosophy of teacher education. *Educational Review*, Vol.45, No.3, 205-211.
- Brooks, A. & Mackinnon, A. (2001). *Gender and the Restructured University*. Buckingham: Open University Press.
- Franke-Wikberg, S. (1992) *Utvärderingens mångfald – några ledtrådar för vilka utbildare*. Stockholm: Fou-enheten, UHÄ.
- Grant, R. & Newland, K. (Eds.). (1991). *Gender and International Relations*. Buckingham: Open University Press.
- Grundutbildningsrådet. *Protokoll, 4-5 mars 1993*. (Dnr 21-37692 / 93, bil 1).
- Högskolans Grundutbildningsråd. (1993). *Förenklad Anslagsframställning 1994/95* (Grundutbildningsrådets skriftserie A, No.6). Stockholm: Högskolans Grundutbildningsråd.
- Högskoleverket [Hsv]. (1997). *National Policies for the Internationalisation of Higher Education in Europe*. (Högskoleverkets skriftserie, 1997:8). Stockholm: Högskoleverket.
- Högskoleverket [Hsv]. (1998). *Utbildning och forskning för strategisk internationalisering. Redovisning av ett regeringsuppdrag*.(Högskoleverkets rapportserie, 1998:16R). Stockholm: Högskoleverket.
- Högskoleverket. [Hsv]. (2002). *Internationella trender på högskoleområdet*. (Arbetsrapport, 2002). Stockholm: Högskoleverket.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Riftkin, Jeremy. (1995). *The End of Work: The Decline of the Global Labor Force and Dawn of the Post-market Era*. New York: G.P. Putnam's Son.
- Rådahl, E. (2001). Allt för få lärare söker stipendier. *Universitetsläraren*. Nr 14, s.8-9.
- Slaughter, S., & Leslie, L. (1997). *Academic Capitalism. Politics, Policies, and the Entrepreneurial University*. Baltimore: The John Hopkins University Press.
- SOU 1992: 94. *Bildning och kunskap. Särtryck ur Läroplanskommittens betänkande skola för bildning*. Stockholm: Skolverket.
- Statistik om lärarutbytet finns på Rådets hemsida
http://hgur.se/activities/concluded_activities/teacher_exchange/statistics/index_statistics.htm
- Woods Byrne, M. & Falk, K. (1996). Philosophical Distanciation. An evaluation Strategy for International Faculty Exchange in the Health Science. *Nursing Leadership Forum*, 2, (4), 132-139.